
3 1761 07353637 7

WL.

CASULÆ
S. STEPHANI
REGIS HUNGARIÆ
VERA IMAGO ET EXPOSITIO,

QUAS

PUBLICA LUCE DONAVIT

FRANCISCUS L. B. BALASSA,

DE

BALASSA GYARMATH

IN COLLEGIO REGIO THERESIANO S. J.

HISTORIÆ, PHYSICÆ, ETHICÆ, ET MATHESEOS,

STUDIOSUS,

EX IISDEM SCIENTIIS

ANNO M. DCC. LIV. MENSE OCTOBRI

PUBLICUM TENTAMEN

SUBITURUS.

VIENNÆ AUSTRIÆ,

Typis JOANNIS THOMÆ TRATTNER, Cæſ. Reg. Aulæ
Bibliopolæ, & Univerſitatis Typographi.

AUGUSTISSIMAE,
INVICTISSIMAE, AC GLORIOSISSIMAE
ROMANORUM
IMPERATRICI,
MARIAE THERESIAE,
HUNGARIAE, ET BOHEMIAE
REGINAE,
ARCHI-DUCI AUSTRIAE.
DUCI
BURGUNDIAE, BRABANTIAE, MEDIOLANI,
STYRIAE, CARINTHIAE, CARNIOLIAE,
LUXENBURGI,
WüRTEMBERGAE, UTRIUSQUE SILESIAE,
PRINCIPI SUEVIAE,
MARCHIONI
S. R. I. BURGOVIAE, MORAVIAE, UTRIUSQUE
LUSATIAE,
COMITI HABSPURGI,
FLANDRIAE, TYROLIS &c.
DOMINAE DOMINAE
CLEMENTISSIMAE.

AUGUSTISSIMA,
INVICTISSIMA, AC GLORIOSISSIMA
IMPERATRIX
REGINA,
DOMINA DOMINA
CLEMENTISSIMA.

Ivi Stephani primi Hungarorum Regis Apoſtolici ſacrum ac venerabile Monumentum, cui demum alteri conſecrarem Hunga-

rus ipſe, niſi TIBI, AUGUSTA HUNGARIÆ REGINA, DOMINA CLEMENTISSIMA? Et vero Libellum iſtum Sacræ Regiæque MAJESTATI TUÆ, non tam dedico, atque de genibus offero, quam TUUM TIBI munus Auguſta, reſtituo. Ex ipſo etenim, qui Vindobonam ornat, TUO ſacrarum rerum Theſauro Caſula illa, omni auro pretioſior, atque olim pientiſſimi Regis juſſu confecta, deſumpta

eſt,

eſt, cujus ectypon ac deſcriptio, ut Auguſti etiam Nominis TUI ſplendore compareret nitidior, inſigni plane gratia indulſiſti.

Nemo jam temerarium me, parumque meæ exilitatis memorem pronunciet, qui rudem paucarum pagellarum opellam Tantæ DOMINÆ inſcribere ſim auſus. Quidquid enim ad Divi Regis Stephani memoriam & honorem facit, quid-

quid-

quid avitam Hungarorum Catholicam Religionem illuſtrat, atque commendat, quantumcunque exiguum ſit mole & apparatu, MAJESTATIS TUÆ Sapientiæ & Religioni magnum videri ſolet.

Idem S. Religionis Catholicæ ſtudium, & quæ inde dimanat ſubmiſſionis, affectus, & reverentiæ plena mea meorumque erga TE REGINA ac DOMINA CLEMENTISSIMA, fides & obſervantia, nos in-

induxit perpulitque, ut ad avitæ Religionis decus ac firmamentum ſacri hujus veſtimenti memoriam in Hungarorum noſtrorum animis, ſub Maximæ Hungarorum Reginæ Nomine, gratiaque inſtaurare conaremur.

Nam ſi de familia mea commemorare hic aliquid, non ad ejusdem, ſed ad DEI primum, deinde Regum noſtrorum, atque inprimis MAJE-

STATIS TUÆ gloriam, licet; grata lætaque Balaſſiorum ſtirps agnoſcit ac profitetur, quidquid proſperitatis ac ſplendoris Divino, Regioque favore conſecuta eſt, ea veluti menſura, ac ratione obtinuiſſe, qua ab novatorum communione (in quam per priorum temporum calamitatem abrepta fuerat) averſa, penitusque avulſa, ad veteris Eccleſiæ partes ſeſe arctius adjunxit.

Sub

Sub ſacro itaque iſthoc religionis avitæ monumento, ſub S. Stephani Regis veneranda Caſula, tanquam ſub ſuaviſſimæ tutelæ Pallio ego, meique omnes collecti ſecurique, atque ad MAJESTATIS TUÆ gratiarum Thronum proſtrati, illud Optimum DEUM ſinceriſſimis precibus ac ſuſpiriis oramus, ut MAJESTATEM TUAM, Apoſtolicæ Religionis, Regnique columen, cum Auguſto Conjuge, Ro-

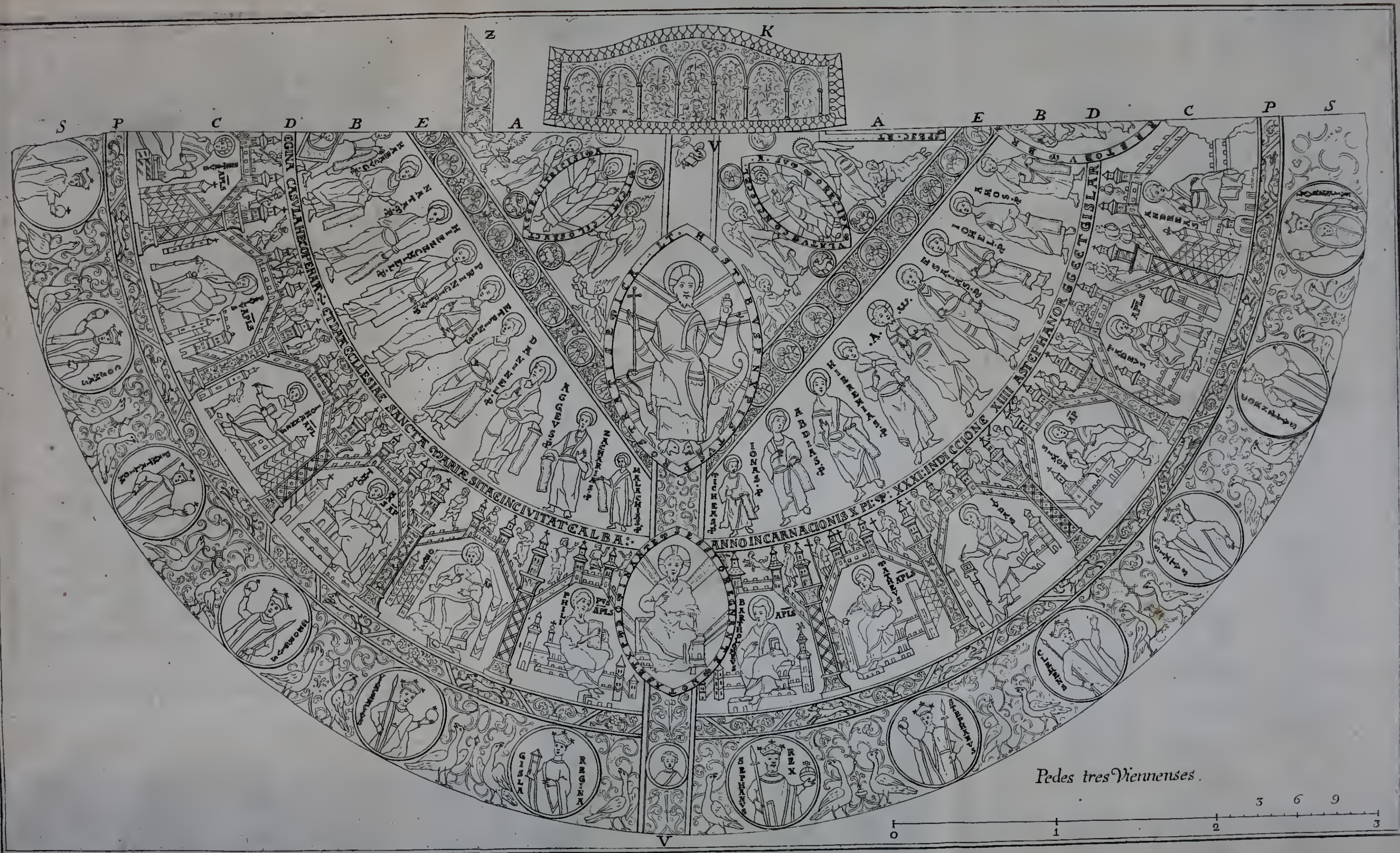
ma-

manorum Imperatore, cumque Sereniſſima ſummæ ſpei Sobole, inter dulciſſima veræ proſperitatis ſolatia, quam diutiſſime conſervet

CAES. REG. MAJEST.
VESTRAE.

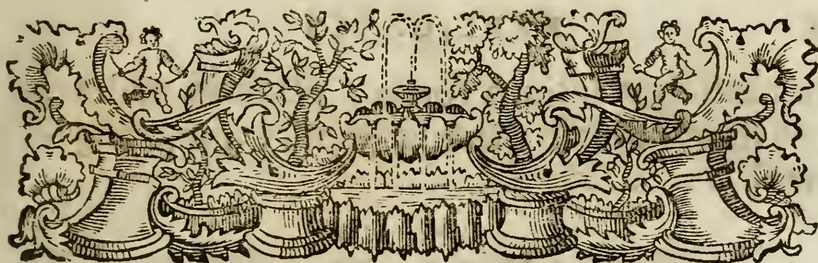
Indignus Cliens

FRANCISCUS L. B. BALASSA,
DE BALASSA GYARMAT.

Pedes tres Viennenses.

EXPLICATIO ICONISMI CASULAE, *QUAM* S. STEPHANUS REX HUNGARIÆ FACIENDAM CURAVIT.

EN tibi, amice Lector! Iconismum ac descriptionem ſacræ veſtis, quæ in rerum ſacrarum Theſauro Auguſtæ Gentis Auſtriacæ Vindobonæ aſſervatur. Imago iſthæc ut ſacro veſtitui quam ſimillima prodiret, ſedulo curavit *R. P. Erasmus Fröelich S. J.* in Thereſiano Collegio Hiſtoriæ Profeſſor. Veſtitus hic perelegans, Sacerdoti ad aram facienti ſine dubio deſtinatus, *Caſula* erat; ſed muta-

ta paullifper antiqua forma, *Pallium* noftras, aut fere *Pluviale* (facrum aliud veftimenti genus) hodie refert.

Veftimento huic annexum eft Collare *K.* (*vide Iconismum*) ad tergum reflexum, Laciniaque modica Z. qua ad pectus, ope fibulæ, quæ quidem non adeft, adftringi veftis, committique poffet; itaque veftis *Pallium* tale, feu *Paludamentum* hodie potius refert, quali Reges atque Imperatores folenni ritu amiciri folent. Veftitus ifte olim, *ut Cafula, a S. Stephano* primo Hungarorum Rege, Urbis Albæ Regalis Ecclefiæ (quam DEO in honorem Beatiffimæ DEIparæ Virginis idem Sanctus Rex erexerat) oblata eft anno æræ Chriftianæ 1031.

Materia veftis tenuiffima plane findone, e ferico contexta, conftat, eaque impreffis undequaque flavo colore figuris, multisque fcripturis exornatur, quæ fane mirum eft, quam integram hodieque fpeciem tueantur: findonis campus reliquus cæruleo colore, jam præ vetuftate in viridem vergente, variis flofculis ductibusque nitebat, multaque harum decorationum veftigia comparent. In

In longum V. V- a collo ad infimum limbum, veſtis defluit, menſura pedum Vindobonenſium (qualibus hic utar) quatuor cum quadrante: in latum infimæ oræ perimetros propemodum ſemicirculum conficiens, explicatur ad pedes *XIV.* ad Collare *K.* convergit veſtitus amplitudo, itaque contrahitur, ut non niſi pollicibus decem cum dimidio illic pateat.

Collare *K.* pedem unum & pollices decem in longum, in latum pollices octo æquat, ibidem certe, ubi curvo ſinuamine propemodum circulari, latiſſime excurrit: pictum eſt Collare fornicibus ſeptem, intra quos varii flores, & animalia varia, punctulaque diſtributione non ineleganti expreſſa ſunt, ſed in imagine noſtra, ob parvitatem ea minute depingi omnia non potuere.

In quatuor ordines, ac veluti contignationes, veſtimenti figuræ omnes, illic ductæ, diremptæ ſunt, quas deducta, a medio collo ad infimum faſcia *V. V.* colore flavo interſecat, longa pedes quatuor cum quadrante (uti antea monui) lata pollices tres cum dimidio; ea tamen

duabus ovatæ figuræ Iconismis majoribus intermiſſa eſt.

Supremus ordo figurarum *A. A.* diviſus eſt ab inferiore *B. B.* per limbum *E. E.* qui ad angulum acutum cum faſcia *V. V.* convergens, crucis quandam ſpeciem, ſacris ejuscemodi veſtibus ſolennem refert. Primus hic ordo *A. V. A.* tres fere ovatæ figuræ incluſas Icones complectitur, quarum media major Chriſtum Salvatorem ſanctiſſimum, talari veſte indutum, repræſentat ſtantem ſuper Leonis ac Draconis capitibus.

Caput Chriſti ornatum eſt nimbo crucigero, vultus decorus, barba bifida: tenet Chriſtus dextra crucis haſtam, inferne pilo recurvo, vel nodulo triplici munitam; ſiniſtra vero quid attollat non ſatis dignovi, ſive id liber ſit cum ſigillo, aut cum ſacra hoſtia ſive aliud. Epigraphe hujus figuræ per oram ovatam ita habet:

HOSTIBVS PN CPISTVS PROSTRATIS
EϒICAT ALT*us*.

Quæ ita lego: *Hoſtibus en Chriſtus proſtratis emicat altus.* Poſt

Poſt τὸ ALT. ſuppleo V S. non vero (uti olim legit Doctiſſ. & illuſtriſſ. *de Reva*) ALTE; nam verſus hic hexametrus, & quidem rythmicus videtur eſſe, cum inſcriptiones reliquæ, metro incluſæ, ſimilibus conceptæ rythmis occurrant, ut infra patebit.

Altera ad dextram Imago Beatiſſimam DEIparam exhibet, elatis modeſte manibus ſtantem, cujus caput nimbo ornatum, cum hac per oram inſcriptione non integra:

EMICAT IN CELO SANCTAE GENITRICIS IMAGO. Quod ſic lego

Emicat in Cælo ſanctæ Genitricis Imago.

Sancti Joannis Evangeliſtæ ad ſiniſtram tertia ovatæ figuræ incluſa Imago eſſe videtur (quia poculi aliquid ſub pedibus cernitur) ſtantis, nimbo crucigero caput ornati, dextram docentis ritu attollentis, ſiniſtra ſuſtinentis librum, cum Epigraphe per ovatum annulum diſtributa.

.Ā. SVMMO REGI FAMVLATVM CONCIO CELI. No.

Nota: hic adjiciendam eſſe literam *D.* & T. extritas, ut legatur:

Dat ſummo Regi famulatum Concio Cœli;
Ita legit ipſe *Petrus de Reva* Comes Turocenſis in libro de *S. Coronæ Regni Hungariæ ortu &c.*

Ambobus hisce lateralibus iconismis duo utrinque adſtant Angeli, atque ad horum cujuslibet pedes minor Angeli figura viſitur, genibus nixi, manibus precantis ritu ſublatis: Angelorum porro ſingulorum capita nimbus ambit: Pone duos imaginis ovatæ Angelos utrinque bini circelli in iisque Evangeliſtarum ſymbola, illa animalia picta conſpiciuntur, quorum apud Ezechielem Prophetam fit mentio & in Apocalypſi Sancti Joannis.

Limbus ſive Zona *E.* E- primum, quem expoſuimus, ordinem a ſequenti ſeparans, latus eſt ſesqui tertium pollicem: is circulorum ſeriem continet, quibus protome Angeli, nimbo caput cingente, clauditur; interpoſita circulis ſpatia, ſesqui pollicem lata, florum ductibus replentur, haud ineleganter diſpoſitis.

Alter

Alter figurarum ordo *BB.* ſedecim veteris Teſtamenti Prophetas longo ordine ſtantes, exhibet, nimbo omnes decoros, dextra fere elevata, ſiniſtra volumen libri tenentes; intra quatuor utraque ex parte Prophetas medius Chriſtus ſtat, caput nimbo, cruce diſtincto, ornatus dextra elevata, ſiniſtra librum tenens; ſingulis Prophetis adſcriptum eſt nomen, ſed literis ita diſpoſitis, uti mox repræſentabitur: adjecto *Pr.* ſeu *Propheta*, Chriſti vero figuræ ad dextrum ordinem adſcriptum eſt: *Principium & Finis*; Ad ſiniſtrum ordinem ſimili Chriſti figuræ eadem ſententia græcis illis Elementis Α. ω. *Alpha & Omega* adſcripta eſt, quod etiam *Principium & Finem* ſignificat.

Primi ad dextrum ordinem Prophetæ nomen deſideratur, *Sophonias* id fuiſſe videtur, reliquorum ita conſignata ſunt nomina, figuris adſtituta:

Ad Latus dextrum.

Primus, ut ſupra dixi, deeſt.	H	N	H
	A	A	I
	B	T	E
	A	A	Z
	C	♈	E
	V	ꝓ.	C
	C	*Natam*	H
	ꝓ.	*Pr.*	I
	Habacuc		E
	Pr.		L
			ꝓ.
			Hiezechiel
			Pr.

P	E	D	A	Z	M
R	T	A	G	A	A
I	F	N	G	C	L
N	I	I	E	H	A
C	N	N	V	A	C
I	I	E	S	R	H
P	S	L	ꝓ.	I	I
I		ꝓ.	*Aggeus*	A	A
V		*Daninel*		S	S
♈	*Prinipium & Finis*	*Pr.*		ꝓ.	Pr.
				Zacharias	*Malachias*
				Pr.	*Pr.*

Ad Latus ſiniſtrum.

♈	I	A	H	.A.	.W.		
I	O	B	I	E	H	I	A
C	N	D	E	S	O	O	M
H	A	I	R	A	S	H	O
E	S	A	E	I	E	E	S
A	ꝑ	S	♈	A	A	L	ꝑ.
S	*Jonas*	ꝑ	I	S	S	ꝑ	*Amos*
ꝑ.	*Pr.*	*Abdias*	A	ꝑ.	ꝑ	*Johel*	*Pr.*
Micheas			S	*Eſaias*	*Hoſeas*	*Pr.*	
Pr.			ꝑ.	*Pr.*	*Pr.*		
			Hieremias				
			Pr.				

Alter hic figurarum ordo a tertio dirimitur Zona *D. D.* pollicem lata, hac Epigraphe EGINA (Tò R. in fine poſitum, huc referendum, ut ſit: *Regina*) CASVLA HEC OPE-

ſic

RATA ∾ ET DAA ECLLESIAE SANCTÆ MARIÆ SITAE IN CIVITATE ALBA: ANNO INCARNACIONIS XPI: M: XXXI: INDICCIONE XIIII A STEPHANO REGE ET GISLA R . . .

Literæ iſtæ viridi colore expreſſæ ſunt, quas ita lego:

Casula hæc operata est & data Ecclesiæ Sanctæ Mariæ sitæ in Civitate Alba.. Anno Incarnationis Christi millesimo tricesimo primo Indictione quarta decima, a Stephano Rege, & Gisla Regina.

Tertius ordo *C. C.* in medio figuræ, fere ovatæ, in cuspidem coeuntis, iconismum sistit, quo Christus sedens refertur, nimbo Caput cinctus, dextra sublata, sinistra librum genibus impositum attinens : sella quoque ac pavimenti portio quædam dispicitur. Oræ inscriptio metrica, charactere viridi, in fundo flavo, est sequens.

SESSIO REGNANTEϒ NOTAS [sic] ET XPϒ DOϒINANTEϒ.

Sessio Regnantem notas (forte: *notat*) & *Christum Dominantem.* In hoc ordine ad utrumque Christi sedentis latus sex, universe duodecim sedent Apostoli, intra singula ædificia singuli, ornata turribus, ac muris variæ structuræ. Reliquis inter Turrium fastigia spatiis variæ, militum potissimum, procerum item figuræ, stantes aliæ aut currentes, aliæ genu flectentes ac sup-

ſupplicum ritu, viſuntur: armatæ pleræque ſcutis, & enſibus *rectis fere*, non curvatis (uti & gladius S. Stephani non curvatus viſitur, qui hodiedum ſuperſtes in Coronatione Regum adhiberi ſolet teſte *Petro de Reva pag. 83.*) militum alii Cymbam, in qua piſces, alii Zonam attollunt. Apoſtolorum porro ſedentium, & caput nimbo ornatorum, ſequens eſt ordo, adſcriptaque nomina, eo literarum ſitu, quo nomina Prophetarum antea exhibuimus.

Ad Latus dextrum.

ſic					
B APLS	P APLS	I APLS	T AP	I AP	P APLS
E	A	O	H	A	H
T	V	H	O	C	I
R	L	A	Υ	O	L
V	V	N	A	B	I
S	S	N	S	V	P
Petrus Apls	*Paulus Apls*	E		S	V
		S	*Thomas Apls*	*Jacobus Apls*	S
		Iohannes Apls			*Philippus Apls*

Ad Latus finiſtrum.

B	APLS	ϒ	APLS	I	S	AP	T	APLS	A
A		A		V	I		A		N
R		T		D	M		D		D
T		H		A	O		E		R
H		E		S	N		V		E
O		V					S		A
L		S							S
O				*Judas Apls*	*Simon Apls*		*Tadeus Apls*		
M		*Matheus Apls*							*Andreas Apls*
E									
V									
S									
Bartholomeus Apls.									

Capite tecto, præter nimbum, omnes Apoſtoli exhibentur; ſed tegumentum capitis S. Petri ſtriatum eſt, & veluti radiatum, quo ornatu carent tegumenta reliquorum Apoſtolorum. Tertium hunc figurarum ordinem a quarto eoque infimo diſterminat zona P. P. ſesqui pollicem lata, quæ currentium leporum, canumque figuris, præter varios linearum ductus expletur.

Quar-

Quartum ordinem SS. bifariam ſecat verticalis illius zonæ VV. (de qua ſub initium diximus) portio infima, in cujus medio, annulo circulari incluſa exhibetur protome adoleſcentis aut juvenis capite nudo. Hac effigie, quippe inter imaginem S. Stephani, & B. Giſlæ media, Beatum Emericum expreſſum eſſe arbitror, ſanctorum Parentum ſanctum Filium. In infima hac figurarum ſerie utrimque annulis Cyclicis cinctæ comparent figuræ ſanctorum Martyrum; ita tamen ut media duo loca, verticali faſciæ proxima, Stephanus & Giſla occupent. Singulæ figuræ pileo tricuſpide tribus liliis decorato, teguntur, ſuntque genuum tenus expreſſæ. Quid quæque figura *dextra* & *ſiniſtra* gerat, literis D. & S. indicabo, ſimul ordinem, ac nomina ſanctorum Martyrum exhibebo, quorum icones iſthic viſuntur.

Ad Latus dextrum.

Primi nomen abscissum est: Figura D. hastam. S. globum cum cruce.	C D globum.	P D. hastā	G D. globū	V D. hastā	G D- templi
	O S hastam.	A S. globū	E cū cruce S. hastā.	I S. globū. cū cruce.	I simulacrum
	S	Ƴ	O	N	S S. ad pectus posita.
	M	T	R	C	L
	A	A	G	E	A
	S	L	I	N	R
	Cosmas	I	V	Ꞇ	E
		O	S	I	G
		N	*Georgius*	V	I
		Pamtalion		S	N
				Vincentius	A
					GislaRegina

Ad Latus sinistrum.

S *sic*	D. hastam cruci formem.
E	
P	S. globum cum fascia transversa, & cruce.
H	
A	
N	
V	
S	
R	
E	
X *Stephanus Rex.*	

De

De Lancea, quam in iconismo geſtat S. Stephanus Rex, repeti hic poſſunt verba *Ademari monachi Egolismenſis Henrici Caniſii Tom. III. pag. 67. edit. in fol.* 1725. ubi ita de Patre S. Stephani, Geiſa Duce, atque de ipſo S. Rege: „ Sanctus autem Brunus convertit ad fi-
„ dem Ungriam Provinciam, & aliam, quæ vo-
„ catur Ruſſia; Regem Ungriæ baptizavit,
„ qui vocatur Geitz & mutato nomine in ba-
„ ptismo Stephanum vocavit, quem Otto Im-
„ perator in natali proto-Martyris Stephani a
„ baptismate excepit, & Regnum ei liberrime
„ habere permiſit, dans ei licentiam *ferre Lan-*
„ *ceam ſanctam* ubique, ſicut ipſi Imperatori
„ mos eſt, & reliquias ex clavis Domini, & de
„ *Lancea ſancti Mauritii ei conceſſit in propria*
„ *Lancea*, Rex quoque ſupra dictus filium
„ ſuum baptizare juſſit, & ſanctus Bruno im-
„ poſuit ipſi nomen ſicut ſibi, Stephanum. Po-
„ ſtea vero ipſi filio ejus Stephano Otto Im-
„ perator ſororem Henrici poſtea Imperatoris
„ in conjugio dedit. (*Gislam.*)

Ex verbis iſtis *Ademari Monachi Egolismenſis* (cujus auctoritas propter antiquitatem ma-

magna) facile colligitur, Geizam Patrem S. Stephani Catholicum fuiſſe; quod plures Patrii Scriptores variis auctoritatibus probant; male ergo conſultum iis, qui Geizam paganum fuiſſe aſſeverant; an autem probus & conſtans Chriſtianus fuerit, deciſum hic nihil volo.

Transſeamus ad inſcriptionem aliorum Sanctorum, *ad Latus ſiniſtrum.*

S	S. haſtam	C	D. Lanceā	S	D. globū.	C	D- globū	L	D. Globum
T	Crucifor- mem	L	S. globū parvum.	I	S. Lanceā	O	cū Cruce S. demiſſa	A	cum Cruce ad pectus
E	D. forte	E		X		R		V	Scutum in
P	Saxa.	M		T		N		R	quo Icon
H		E		V		E		E	Chriſti nim-
A		N		S		L		N	bo cincti.
N		S				I		T	
V		*Clemens*		*Sixtus.*		V		I	
S						S		V	
						Cornelius		S	
Stephanus								*Laurentius*	

Interjecta circularibus hisce Iconismis ſpatia diverſe curvatis ductibus, & appoſitis cuivis iconismo duabus majoris ſpeciei volucribus exornantur. Quod hac in Caſula carmina pia, & ſi

ſi minus elegantia, rythmis illigata reperiantur; Fundatorumque eccleſiæ nomina inſcripta, cum eorundem icone, legantur, ipſe illorum temporum mos ita ferebat; quod perſimili ejusdem ætatis exemplo illuſtrare libet. *R. P. Sigismundus Puſch S. J. in Chronologia ſacra Ducatus Styriæ Parte I. pag.* 218. meminit *Caſulæ* pervetuſtæ, quæ ſervatur in Theſauro ſacro Parthenonis Göſſenſis Ord. S. Benedicti, fundati circa annum *MIV.* haud procul Leobio, ſuperioris Styriæ urbecula. Fundatores fuere Adula & Filius ejus Aribo, poſtea Moguntinus Archi-Epiſcopus: Abbatiſſa I. Kunegundis erat, Aribonis Soror. In memorata Göſſenſis Theſauri Caſula præter ſacras imagines, acu phrygia pictas, cernitur illa ipſa Kunegundis, prima Antiſtita, inter geminas Religioſas Virgines Wilburgem & Gertrudem, adjectis in limbo hisce verſiculis:

Cœli Patrona Kunegundis ſuſcipe dona.
Caſula cum Kappa placeat tibi cœlica Mappa.

De Nomine, Usu, Forma, & Materia Veterum Casularum.

QUoniám Casula nostra *Pallii* potius, aut *Pluvialis*, sacræ vestis, quam hodiernæ *Casulæ*, figuram præsefert, atque sacram hanc vestem cum pallio S. Stephani Regis (quo Hungariæ Reges inter Coronationis ritus utuntur) nonnulli Scriptores confudere; idcirco de veteris Casulæ forma quædam isthuc congerenda duximus, quæ ad Casulam nostram, ejusque mutatam aliquantum figuram, deinde applicabimus. *Casulæ* seu *Planetæ* vocabulum ad indicandum amplum, ac solenne vestimenti genus, quinto, sextoque saltem post Christum sæculo in usu fuisse, ex *Cassiano* discimus *de habitu Monachi lib. I. cap. I. pag. 13. edit. Atrebati 1628.* ubi Planeticarum atque Birrorum pretia simul, ambitionemque a monachis declinandam monet: & *S. Isidorus in Regula monachorum Cap. 13. Planeta* monachos non uti testatur. *Procopius* quoque *lib. 2. Vandal. Casulæ meminit.* Esse vero rem eandem *Casulam* & *Planetam* memoratus *Isidorus Hispalensis lib. 19. Origin. Cap. 24. pag. 265. Edit. Paris. 1601.* ita docuit (" Ca-

" su-

„ ſula eſt veſtis cucullata, dicta per diminutio-
„ nem a Caſa, quod totum hominem tegat,
„ quaſi minor Caſa, unde & Cuculla, quaſi mi-
„ nor eſt Cella. Sic & Græci Planetas dictas
„ volunt, quia oris errantibus evagantur:) Nam græcum *Planetes*, *Erronem* latine reddimus.

Originem vocabuli *Caſula*, ejusque formam *Hrabanus Maurus lib. I. de Inſtit. Clericorum Cap. 21. pag. 7. Tom. VI. operum, Edit. Colon.* expoſuit ita, dum agit de veſtibus ſacerdotalibus: „ Septimum ſacerdotale indumentum eſt,
„ quod Caſulam vocant; dicta eſt autem per di-
„ minutionem a Caſa, eo quod totum hominem
„ tegat.) Caſulæ cum cappa, ſeu cuculla ſeptimo jam ſæculo, ut ſacri item veſtimenti, meminit *Gregorius Turonenſis in vitis Patrum, Cap. VIII. de ſancto Nicetio Lugdunenſ. Epiſc. §. V. pag. 1188. Edit. Pariſ. cura Ruinarti.* ita narrat de Nicetio: „ Et quia novimus Priſcum
„ Epiſcopum huic Sancto ſemper fuiſſe adver-
„ ſum, Diacono cuidam hujus Caſulam tribuit,
„ Erat autem valida, eo quod & ipſe vir DEI
„ robuſto fuiſſet corpore: Cappa autem hu-

C 2 „ jus

„ jus indumenti ita dilatata erat, atque consu-
„ ta, ut solent in illis candidis fieri, quæ per
„ Paschalia festa Sacerdotum humeris imponun-
„ tur; ibatque Diaconus cum hoc vestimento
„ discurrens, ac parvi pendens, de cujus usi-
„ bus remansisset, hoc habens in lectulo, hoc
„ utens in foro &c.

Porro Flacco Alcuino seu Albino teste, *de officiis: Casula super omnia vestimenta ponitur.* Similia habet Ivo Carnotensis, *sermone III. de Rebus Ecclesiasticis.* Porro Casulam vestem *cucullatam* vocat *Isidorus*, & *Gregorius Turon.* (uti retulimus) ipsamque interdum *Casulam*, cucullam dici, *Theodemarus Abbas*, sæculi IX. scriptor testatur. Cum enim totum hominem tegat; caput quoque ea contegi necesse est. Itaque proprie videtur *Cuculla*, seu *Cappa* pars esse *Casulæ*, aut ei adjecta lacinia, qua caput tegebatur. Si quis majoris notitiæ de *Casula* cupidus fuerit, consulere potest *glossarium mediæ & infimæ latinitatis Caroli du Fresne Domini du Cange, pag. 969. & sequenti.* Nobis pauca ad rem nostram propius facientia excerpere placuit sequentia: „ Cum vero Scripto-

„ rum

„ rum plerique *Casulam* dictam *a Casa* scribunt,
„ quod totum hominem, ut Casa, tegat, respe-
„ xerunt ad veterem Casularum formam, quæ
„ totum revera Sacerdotem a collo ad pedes
„ ambibat, atque adeo brachia ipsa & manus
„ tegebat; ita ut si iis ad sacra facienda, aut
„ ad alios usus vellent uti, necessum haberent
„ Casulam ad utrumque latus erigere, aut fi-
„ bula cohibere, quod observare est ex loco
„ Laudato *Ruperti*. *Petrus Comest. in Hist.*
„ *Scholast. Exod. cap.* 63. de vestibus Pontifi-
„ cum veteris legis scribens: *modice stringeba-*
„ *tur, & usque ad tibias dependebat ad decorem,*
„ *dum Sacerdos nihil operabatur*, cum autem
„ *sacrificabat, ne impediret, pendentes summita-*
„ *tes super lævum humerum reflectebat; unde*
„ *& forte Diaconus quandoque Casulam plica-*
„ *tam eidem humero superponit.* Quo spectant
„ ista ex *Bernardo Monacho in consuetud.*
„ *Cluniac. MSS. cap.* 74. de Sacerdote sacra
„ facturo: *Sicque Casulam induit; quam etiam*
„ *socius studiose inter brachia plicat, & ami-*
„ *ctum desuper aptat.* Atque inde Casularum
„ hodiernarum nata est forma, quod ultro qui-
„ vis fatebitur, qui S. Gregorii Magni PP. ex

„ musivo expressam, quæ habetur post ejus vi-
„ tam a Joanne Diacono exaratam, & Episco-
„ pi alterius in Ecclesiæ S. Germani Pratensis
„ porticu, & similes quæ visuntur Romæ in ve-
„ teribus Ecclesiis, attentius expenderit & con-
„ sideraverit.)

Liceat jam isthæc de Casulæ forma, deque Cuculla seu Cucullo, dicta ad nostram Casulam applicare.

Itaque in Casula hac nostra collare illud K. & ipsum vetusti operis, ad Cucullam pertinere arbitror, nam ejusdem duo extrema si sub mentum revocentur, veteris in sacra veste Cucullæ speciem circa caput lacinia illa formabit. Vidimus porro ex Laudato *du Fresne*, *Casulam* integrum undiquaque vestimenti genus fuisse, ita, ut Sacerdos sacra operaturus, cogeretur elevata, ac replicata anteriore vestis parte manus exserere. Ea res cum perquam incommoda, accideret, præcipue quando sine Diaconorum obsequio Sacerdos sacra faceret: subinde Casulæ utraque ex parte foramine aliquo pertusæ, ac denique omnino discissæ sunt. Habentur hodie vetustæ Casulæ, binis ad exserenda

bra-

brachia foraminibus pertuſæ ; donec ad commodiorem formam, quali nunc utimur, Sacerdotum Caſulæ ſint reductæ, ſciſſa, utrimque foraminum loco Caſulæ inferiore parte, aliquoque relicto ſinuamine, quod foraminum velut veſtigia indicaret. In celeberrimo Aſceterio Mellicenſi inferioris Auſtriæ, ſervatur Caſula pervetus, crucifixi Servatoris & variis Sanctorum iconibus, ſubtili telæ coloribus impreſſis decorata: eſt illa undique clauſa: niſi quod ex utroque latere magnum pateat foramen, quod exſerendis manibus facilem tranſitum præbet. At enim *Caſula* hæc noſtra hodie non eſt undique integra, neque foraminibus pertuſa, verum ut initio dicebam, *Pluvialis*, aut *Pallii* noſtri ſpecie. Eam igitur ſuſpicionem primum, & vero certam deinde opinionem concepi : fuiſſe *Caſulam* hanc quoque olim *undique integram*, ſed ſubinde diſciſſam, & partem quoque aliquam ablatam eſſe, redactamque in hanc Pallii formam. Sat manifeſta hujus diſciſſionis indicia præbent, illæ mancæ imagines, quæ ad ſiniſtrum latus primi & alterius figurarum ordinis poſitæ, in tertium excurrunt elementis A, & BD. in Schemate notata. Iconiſmus A. quadrangulo limbo cinctus,

ctus, aliqua ſui portione ita inſcriptns eſt: O SPES *Certa ſalutis*, ita ſuppleo ex *Petro de Reva*; figurarum iſthic nulla diſcernitur: *Revajus* Crucifixi figuram adfuiſſe notat, ad cujus ſiniſtrum hæc inſcriptio OSPES C Iconismus BD. ovatæ figuræ limbo Chriſtum ſtantem, aliamque ad ejus pedes partem figuræ continet, cum Epigraphe mutila R. A. ETOBVΥΡBRA hanc Epigraphen *Petrus de Reva* ſic ſcribit. R. R. ET. O. B. VΥΡBRA.

Magis porro comprobat Caſulæ immutatum ſitum τὸ *R.* ad finem longioris in media fere Caſula inſcriptionis relictum, cui olim juncta erant elementa EGINA, ad initium ejusdem inſcriptionis nunc male conſtitutæ, quæ res plane arguit, totam *Caſulam* ad pectus Sacerdotis olim connexam, contextamque, atque adeo forma vetuſtæ Caſulæ undique clauſam fuiſſe.

Illud quoque in Caſula noſtra ſervatum animadverto, quod ex *Hiſtoria Epiſcoporum Antiſiodorenſium* colligit Eruditiſſimus *du Fresne in Gloſſario ad Scriptores mediæ & infimæ latinitatis*, ad vocem *Caſula*: nempe caſulis veteri-

bus

bus formam Pallii Archi-Episcopalis attextam fuisse. Nam in vestitu hoc nostro fascia verticalis media *V V.* cum zona *E E.* similem omnino figuram conficit.

Materiam Casularum cum holosericos, auroque, aut argento divites pannos, tum subtiliores telas aut Sindonem fuisse, *e Testamento S. Eduardi* patet, apud laudatum *du Fresne*, in quo bis mentio fit *Planetæ de Cendalo. Cendalum* vero, seu *cendatum* sindonem nonnulli ibidem interpretantur, vel telam subsericam: sive ex græco Σινδών, sive ex Arabico *Candal* (folium tenue) derivatum sit sindonis vocabulum. Ex ejuscemodi tenuissima sindone Casula hæc nostra constat, figuris sacris eleganter adpictis, ut initio dixeramus.

ANIMADVERSIONES
AD
INSCRIPTIONES ET FIGURAS CASULÆ.

E multiplici hujus *Casulæ* Epigraphe, variisque Christi Servatoris, DEIparæ, Sancto-

rumque figuris, veterem illam, vereque Catholicam pietatem, & Regis pientiſſimi, & inclytæ Nationis noſtræ Hungaricæ condiſcimus, quæ ita ſpem ſalutis omnem, gloriamque in Chriſto Domino repoſitam habuit, ut S. DEIparæ, Sanctorumque imagines etiam in inſtrumento *Sacrificii Miſſæ* proprio, proponere, atque adeo inſignem aliquem Virginis Beatiſſimæ atque Sanctorum cultum ac pia ſuffragia minime excluderet.

Quam cuperem, ut ſacrum hoc veſtimentum inſpicerent, ac citra obfirmati animi perturbationem conſiderarent Hungariæ noſtræ proteſtantes illi, potiſſimum Reformatorum, uti ſe appellant, nonnulli, qui S. Stephanum Regem tali Religione fuiſſe jactant, qualem ipſi profitentur. Sed ex hoc ſacro veſtimento, irrefragabili Religionis S. Stephani teſtimonio, alia condiſcant, & ad veteris Eccleſiæ ſinum revertantur.

Orthographiæ leges, quam infeliciter interdum a criticis conſtituantur pro ſingulis ferme ſæculis, vel hujus Caſulæ inſcriptio monet, quod præſertim ad characterem formæ majoris facit.

Sane

Sane iſthic in eadem linea diphtongus eadem & *AE*, & Æ, & E ſcribitur, nempe HEC - - - MARIÆ - - SITAE.

Porro literæ duæ *M.* atque *E.* modo rotunda, alias anguloſa forma occurrunt. Tò A. tam ſine quam cum lineola media transverſa comparet : litera G. plerumque inferiorem ductum quaſi in ſpiram ad ſui cavitatem dimidiam retorquet. Duo puncta, notis numericis Romanis adjuncta, hic etiam ſunt obvia : tria puncta magis uſitata eo loco, quo nos duo puncta aut mediam notam ponere ſolemus.

Leviora hæc ſunt ; at illud minime prætereundum, inſcriptiones omnes latino charactere, ac idiomate conceptas, atque pro more, tum in Occidentali Eccleſia invaleſcente, rythmicos verſus comparere : præterea ſanctos Martyres exhiberi (præter Judæum *Stephanum*) latinæ potiſſimum Eccleſiæ : *Vincentium*, *Clementem*, *Sixtum*, *Cornelium*, *Laurentium*, e quibus tres Papæ Romani, Diaconus unus : Græcæ vero Eccleſiæ nonniſi pauci illi Martyres expreſſi ſunt, quos complures Occidentales quoque Ro-

manæ Communionis Ecclesiæ colebant, *Cosmas, Pantaleon, Georgius.* Accedit: Petri Apostoli figuram tegumento capitis ornatam esse striato, ac velut radiato, reliquorum Apostolorum non item.

Denique annus Incarnationis, præter Indictionem, more Occidentalium rite consignatus est: quæ omnia satis ab se loquuntur: & Stephanum Regem Hungaricæ Coronæ, & Ecclesiæ felix illud exordium, Sedi Romanæ, non Constantinopolitanæ Ecclesiæ, in acceptis retulisse; tametsi alia eam in rem minime desunt argumenta, quæ per multa certaque suppetere egregie adversus *Schwarzium* Hallensem didascalum ostendit: STILTINGUS *S. J. Sacerdos in vita S. Stephani Regis: Act. Sanct. Die II. Septembris.* Item CAROLUS PETERFY *Soc. J. in Præfat. ad Tom. I. Concil. Hungar. & pag. 5.* Quod vero A. & ω. Christo adscriptum sit, nihil sane probat pro orientalis Ecclesiæ in Hungariam inducto ritu; nam hæ duæ græcæ literæ, Monogrammati Christi adstitutæ, & in occidentalium Imperatorum numis, & in Christianorum sepulchralibus lapidibus in Italia, Gallia, Hispania passim occurrunt, atque in Constanti-

ni

ni Magni, ac filiorum item, atque ſucceſſorum Imperatorum occidentalium numis eadem ratione exprimuntur: neque hic aliter τὸ A. & Ω. adſignatur, quam cum latina, altera ex parte, interpretatione: PRINCIPIUM & FINIS. nempe *Chriſtus DEI Filius*.

In Prophetarum ordine & nominibus illud mirum: eos inter Prophetas, quos aliquid ſcripſiſſe conſtat, & quorum ſcripta tenemus, etiam Prophetam Natan conſtituti, cujus librum nullum tenemus, cum tamen neque Eliam, neque Eliſæum iſthic locum obtinuiſſe conſpiciamus. Fortaſſe *Nahum* loco *Natam* ſcribendum erat. Porro in hoc Prophetarum ordine primo loco quod deſideratur Prophetæ nomen *Zophoniæ* fuiſſe arbitror.

Figuræ Prophetarum eorum, qui de Meſſia uberius, clariusque ſcripſerunt, famaque celebriores fuerunt, proximi lateribus Chriſti, utraque ex parte ſunt adſtituti, nempe: *Ezechiel*, *Daniel*, ex una *Jeremias*, *Iſaias* ex altera parte.

In conſtituendo Apoſtolorum ordine aliquid, ut in gente recens Chriſtianis ſacris imbuta, pictor Caſulæ peccavit, qui *Judam* ſeorſim, ac ſeorſim *Thadæum* ſcribens, binos ex uno Apoſtolos fecit; neque enim Judæ Iſcariotæ hic locus ullus eſſe poteſt. Itaque deſiderantur iſthic Apoſtoli: *Matthias, Barnabas,* & *Jacobus minor*; nam unicus, qui Caſulæ inſertus eſt, *Jacobus* calamum non gerit, uti alii Apoſtoli, quorum ſcripta tenemus: is igitur *Jacobus major* eſt, minoris enim Epiſtolam habemus, uti & *Judæ*, cui calamus itidem in Caſulæ pictura attribuitur. Inter Martyrum effigies (queis infimus in Caſula pictus eſt ordo) Stephani Regis & Gislæ Reginæ imagines poſitæ ſunt; ſed loco infimo a tergo Sacerdotis, Caſulam geſtantis: eſtque omnium Martyrum tegumentum capitis idem, quod Stephani Regis & Gislæ Reginæ, niſi quod circellos aliquot Sancti Regis Pileus contineat, quibus gemmas aut uniones inſertas eſſe puto. Nolebat, ut opinor, iſthic Sanctus Rex præ modeſtia, pretioſa & ornatiore Regia illa Corona ſplendidus effigiari, quam jam Anno milleſimo a Sylveſtro II. Papa, non ſine Divini Numinis admirando

mo-

monitu, acceperat per Aſtricum Præſulem Colocenſem, qui tunc legationis officio Romæ fungebatur.

Ejusdem itaque formæ Coronam, ſimiliaque inſtrumenta, Lanceam & Globos, olim cruce munitos, & ſibi, & Sanctorum (qui cum Chriſto regnarent) iconibus adjungi curavit. Pomum vero cum circulis, & Cruce Stephanus Rex manu geſtat, quale Henrico Sancto Imperatori, Reginæ Gislæ Fratri, miſerat Benedictus VIII. Pontifex Romanus, atque inter inſignia Imperii Romano Germanici effulget; & ſi ſimilis formæ globi in numis Imperatorum ſæculi Conſtantiniani jam olim conſignati ſint. Aliarum quoque Provinciarum Reges Pomo ſeu Globo crucigero uſos fuiſſe notat DU FRESNE *in Diſſert. de Infer. Ævi numismatibus.*

Coronam illam tricuſpidem, ternis liliis aut ejusmodi floribus ornatam, quali Stephanus Rex, Gisla Regina, & Sancti Martyres condecorantur, in ſigillis Imperatorum Ottonum, & Conradi Secundi &c. apud ZYLLESIUM, SCHANNATUM, aliosque conſpicere licet; ut plane uſita-

tum

tum hac ætate compluribus Regibus capitis ornamentum iſtud fuiſſe videatur.

Beatæ Gislæ Figura Templi ſimulacrum dextra ſuſtinet, quo templum *Veſprimienſe* indicari credo, teſte Bonfinio, a Beata Gisla fundatum. Eadem pia Regina non modo, *veſtes auro contextas, inſano* (ut Bonfinius *Decad. II. Lib. I.* ſcribit) *ſumptu factas, per Collegia Sacerdotum ſæpe diſtribuit; verum etiam eidem nihil erat antiquius, quam cum Viri probitate certare, ſacras veſtes, & ornamenta Sacerdotum diligentiſſime recognoſcere, ut abſumpta reficeret, aut lacera reſarciret.*

Nihil itaque mirum foret, ſi Religioſiſſimum Conjugum par Regias adeo manus ſacræ huic *Caſulæ* conficiendæ admoviſſet, cum ipſa in hac veſte legamus ita:

HÆC CASULA OPERATA EST & DATA
- - - A STEPHANO REGE & GISLA
REGINA.

SCHE-

SCHEMA CHRONOLOGICUM

Coronationis Regum Hungariæ, ubi mentio ſit Pallii S. Stephani.

QUoniam Scriptores Rerum Hungaricarum minime contemnendi, *Bonſinius* imprimis, & *Revajus* de Pallio S. Stephani, quo Reges Hungariæ coronandi veſtiuntur, ejuscemodi tradunt, quæ *in Caſula* noſtra plane inveniuntur; dubitare cœpi: an non hæc ipſa olim Pallii inſtar in Coronatione Regum noſtrorum adhibita ſit. Hujus rei disquirendæ cauſa, Coronationis Regum Hungariæ acta, ubi mentio *Pallii*, etſi variis ſub vocabulis facta eſt, conquiſivi, & chronologicum in ordinem redegi.

Anno 1385. de Caroli Parvi Coronatione. *Johannes de Thwrocz pag.* 117. ita narrat: *ubi Carolus ſacrata circumdatus Veſte medius Procerum ſtabat; nec minus Clero myſtica Dei verba cantante, ſummus Strigonienſis Præſul regale tenens præ manibus diadema, voce levata de more plebem interrogat: ſi Carolus placet in Regem?*

Anno 1438. dum Albertus Auſtriacus I^mus^ Rex Hungariæ (Cæſar hoc nomine II^dus^) coronaretur, ſequens minus diſerta mentio fit de Pallio Regali, apud *Reverendum Patrem Bernardum Pez in Codice Diplom. part. III. pag.* 230. *Quo facto ſchola inchoat, & proſequitur Introitum Miſſæ; tunc Rex vel in ſacriſtia, vel ſub papilione ad hoc parato, induitur regalibus veſtimentis. Induit etiam ſuper veſtes convenientes lineam ſeu amplam Camiſiam, ad ſimilitudinem Albæ, Amphibalem novam, mundam & candidam, & eſt Amphibalis filoſa veſtis; ac deſuper induit maximam Purpuram, auro & gemmis decoratam.*

Anno 1444. *idem Auctor eodem Tomo* de Coronatione Uladislai I. *pag. 651. Pallium Divi Stephani* appellat his verbis: *Cum in habitu Regiæ Majeſtatis, & Coronatus in Pallio Divi Stephani eſſet, mirabile ſpectaculum ſe exhibuit.*

Anno eodem 1444. *Philippus Callimachus* de Coronatione ejusdem Regis Uladislai I. *ſacras induvias* appellat hoc ordine narrationis: *ubi*

Ar-

Archi-Episcopus Uladislaum de more coronat, rite atque ordinate servatis, postridie ex universorum qui convenerant sententia constitutum, ut Corona S. Stephani cum sacris Induviis reconderetur.

Anno 1490. *Bonfinius* de Coronatione Uladislai II. Regis agens in descriptione Pallii Regalis multum cum nostra Casula, si aurum demas, congruit; quapropter merito in dubium vertere cœpi, an non hæc Casula pro Pallio adhibita olim fuerit in Coronationibus Regum Hungariæ; quod tamen judicio legentium committendum arbitror. Vide sequentia *Dec. IV. lib. X. pag. 679. Postquam Rex sacris Regalibus initiatus esset, a Pontificibus turbaque Procerum in solium reducitur; Metropolitanus subinde sacris occipit operari, & initio sacer chorus concinere cœpit: interea Rex in sacrarium relatus, deposito Paludamento Regali, Divi Stephani Regis habitu, aureis coturnis induitur; Pallium e serico factum uranei coloris erat, cui Thronus, & Apostoli omnes, cum Divina Majestate, ex auro contexti in Palmatæ vestis speciem, quod non tam vetustate & censu, quam Religione pi-*

ſturæ ſpectabile videatur. Regali *ac ſacro indutus habitu ſolium repetit.*

Anno 1526. Ioannes Zapolya, prius Vaivoda Tranſilvaniæ, Pallio hoc & aliis Regni Clenodiis inſignitus eſt, poſteaquam a quibusdam Magnatibus, Prælatis, ac Nobilibus Rex acclamatus fuiſſet.

Anno 1527. Ferdinandus primus, Joannis æmulus, Albæ Regalis inſignia Regia ſumpſit, deinde Filio Maximiliano, Coronam & inſignia Poſonii (quo translata ſunt) conferri voluit. De Pallio nihil ſingulare occurrit ſub Joanne. Meminit tamen *Iſthvanffius* Pallii generico nomine *inſignium*, dum Solimannum Budæ divertiſſe ſcribit: *Lib. X. pag.* 104. „ *At Solimannus Budam divertens, in arcem ex caſtris ſe* „ *contulit, Joanneque ibidem Rege conſtituto,* „ (ergo non noſtræ genti modo uſitato electo) „ *in Clientelam Patrociniumque ſuſcepto, Regium diadema, quod Hungari ſacrum appellant,* „ *ſceptrumque & reliqua Regni inſignia atque* „ *ornamenta ei tradidit.*

Lau-

Laudatus auctor *Lib. XIII. pag. 183.* porro ita habet: *deinde Regina* (Uxor Joannis Zapolyæ) *Coronam & sceptrum, cæteraque eo spectantia in arca vetusti operis, sed ferreis repagulis bene munita deprompsit &c.*

Secundum enim Zapolyæ mentem ab Isabella ejus Conjuge in Daciam fuit translata Corona cum reliquis Clenodiis Regni, reddita tandem Ferdinando I.

Anno 1563. Sub Maximiliano Rege I. (Imper. II.) Pallium S. Stephani *a Belio* memoratur *parte I. in Notitia Regni Hungariæ cap. 8. de Prærogativis urbis Posoniensis pag. 293. Hic Pallium S. Stephani sumpsit Maximilianus, quo humeris adaptato, Proceres, qui eum huc adduxerant, destinata quisque insignia præferebant.* Quæ tamen omnia ex manuscriptis cujusdam *Listii* hic auctor habere se testatur.

Eodem Anno 1563. de eodem Rege, idem auctor scribens, *Paludamentum S. Stephani* appellat. Vide *Parte I. in Notitia Regni Hungariæ Cap. XIII. pag.* 301. *Et Rex quidem Paludamento S. Stephani amictus - - -* An-

Anno 1572. Rudolphus II. Maximiliani II. Imperatoris, Regis vero I. filius coronatur: *Non alio ritu, religione, ſolemnitate, locis templis, quam quibus ante novem annos, dum Maximilianus eodem Diademate exornaretur, omnis Pompa finita eſt*: ita *Iſthvanffius Lib. XXV. initio pag.* 325. Mirari, ſubit, eccur auctor iſte in Coronatione Uladislai II. & Ludovici Pueri nihil de Pallio memoraverit, cum tamen reliquum ritum coronationis diſerte conſcripſerit.

Anno 1608. de actis Coronationis Matthiæ II. habemus narrationem *Khevenhülleri Comitis, Annalium Ferdinandeorum Tom. VII. novæ edit. a pag.* 23. *usque* 24. & 25. Inter *inſignia Regni* primum non comparet *Pallium*, nec in Coronatione ipſa illud memoratur, niſi *pag.* 28. ita: poſt Coronationem & Unctionem ſub miſſa, Habitum S. Stephani appellat his verbis: **Als der König unter dem** Offertorio **zum Altar geführet, und als er mit gebognen Knyen dem** Cardinal **zween güldene Pfennig dargerreicht, wieder in ſeinen** Thronum **gangen; immittels haben ihr viel hohes und niederes Stands Perſonen auch Geiſt- und Weltliche**, ex Devotione

ihre

ihre Pater noſter dargerreicht, und durch einem Prieſter, ſo neben des Königs=Thron an geſtanden, damit die Cron und Habitum Stephani anrühren laſſen, und iſt alſo das Sacrum verrichtet, und vor der Benediction die Königl. Majeſt. ſo den Tag zuvor gebeichtet, communiciret worden.

Eodem Anno 1608. de eodem Rege *idem auctor pag. 30.* ubi ſcribit cerimonias menſæ Regalis: S. Stephani gulden Rock memorat: Ihr Königl. Majeſt. in ihrem alten Habith, und S. Stephani gulden Rock und Cron aus ihrer Cammer mit Erz=Herzogen Maximiliano gangen.

Eodem Anno 1608. Caſulæ nomen poſt acta Coronationis primum depromitur *in Ludewigii reliquiis Manuſcriptorum* Tom. VI. numero IX. *pag. 339.* eſt autem titulus: *Modi in Coronatione Regis Hungariæ obſervandi.* Annus quidem non adjicitur, ſed deſumptos eſſe hos modos ex Coronatione Matthiæ II, aut occaſione ejusdem adnotatos, certum eſt ex nominibus Procerum & Officialium; cum iidem ab hoc auctore nominentur, qui in Khevenhülle-

riana

riana laudata narratione. Isthic ergo *pag.* 342. post Dapiferorum nomina ponitur:

Hæc sequentia sunt in Casula Regia Regni Hungariæ.

Circa Collum

O Spes certæ salutis signum Crucis!

In Sinistro humero

Emicat in Cœlo Sanctæ Genitricis Imago.

In Dextro humero.

Dat summo Regi famulatum Concio Cœli.

In Dorso in Inferiori Circulo.

Hostibus en! Christus prostratis, emicat alte.

In primo Circulo Inferiori.

Anno Incarnationis XCI. MXXXI. indictione XIV. a Stephano Rege & Gybla Regina Casula hæc cooperata & data Ecclesiæ S. Mariæ sitæ in Civitate Alba.

In Inferiori Circulo Dorsi.

Sessio Regnantem notat & Christum Dominantem.

Nihil præterea de hac Casula isthic adjungitur, nihil de figuris. Sed ex inscriptionibus manifestum est, nostræ Casulæ hic factam esse mentionem.

Si-

Similem plane Casulæ nostræ descriptionem *ex Tabulario Cancellariæ Aulicæ Regni Hungariæ* nacti sumus, benignitate Excellentissimi Domini Cancellarii Domini *Leopoldi Comitis de Nadasd*, cujus merita in sedem Apostolicam, Regem, Regnum omnibus fere nota. Manuscriptum documentum erat, vetustum, atque ut videtur, rei gestæ Synchronum: ita inscriptum. *Modus Coronationis Matthiæ II. Regis Archiducis Austriæ anno* 1608. *factæ XIX. Novembris.* Electio præcessit XV. ejusdem. Hujus scripti partem illam, qua *Casulæ Regiæ* inscriptiones aliquæ referuntur, edidit *Joannes Petrus de Ludewig* uti modo retulimus. In manuscripto vero isthoc minutiæ quædam diversæ sunt, nempe in titulo est ita notatum:

Hæc sequentia signata sunt in Casula Regia Regis Hungariæ apud *Ludewig: Regni Hungariæ.*

In sinistro latere: *Micat in Cœlo; Ludewig* melius: *Emicat* in Cœlo.

In dorso in inferiori circulo - - - *Ho-*

ſtibus en Chriſtus proſtratis micat Albæ. Ludewig melius: *proſtratis emicat Alte.*

In primo circulo inferiori apud *Ludewig* male habetur: - - - Et *Gybla Regina;* melius in Manuſcripto noſtro: & *Gisla Regina.*

In continuatione hujus Epigraphe non bene in *Manuſcripto noſtro* ita: *Caſula cooperta & data Eccleſiæ Sanctæ Mariæ ſuæ in Civitatem Albæ.*

Denique in *Manuſcripto:* In inferiori circulo dorſi.

Seſſio Regnantum notat, & Chriſtum Dominantum.

Apud *Ludewig* recte: Seſſio *Regnantem* notat & Chriſtum *Dominantem.*

In alio fuſiori documento MSto *Coronationis Matthiæ II. Regis in Regem Hungariæ, Electio Matthiæ die XIV. Novembris collocatur.* Præterea in naratione coronationis ante Litanias, & ante jusjurandum a Rege depoſitum, & ante Unctionem, Matthias *Sancta Divi Stephani Regis Trabea,*

bea, *seu Pallio indutus sistitur.* Sed videtur ordinem solitum non servasse historicus.

Denique qui huic Matthiæ II. Coronationi interfuit *Petrus de Reva* seu *Revay* Comes Turocensis, quique custos Cimeliorum Regni erat, Pallium S. Stephani satis exacte descripsit: idem quoque *Revay* Viennam deferendum hoc sacrum Pallium petenti Matthiæ II. Regi ob juramenti sui Religionem negavit primum, deinde porro consensu Procerum Viennam attulit, delineatumque pro Pontifice Paulo V. (qui iconismum celeberrimi hujus Pallii petierat) Romam misit.

Atque hæc ipse narrat *Centuria* VIII. *pag.* 140. Retulitque subinde Posonium sacram hanc vestem *Revay*. Hic igitur ita de hoc Sacro vestimento, inter ea, *quæ ad coronationis solennitatem necessario requiruntur*, scribit in Commentario *de S. Regni Hungariæ Corona pag.* 80. *Edit. Tyrnav.* (*Pallium sive Regale Paludamentum D. Stephani non tam vetustate & censu, quam religione picturæ admirabile est, ex serico factum Uranei coloris, cui DEI Thronus &*

Apostoli omnes cum Divina Majestate parte una, parte altera Triumphus a Cruce ex Auro contexti, in palmatæ vestis speciem.)

Descriptio hæc *Comitis Revay* plane congruit cum descriptione Bonfinii, superius memorata; facile concludere hinc possumus, illum descriptionem hanc a *Bonfinio* accepisse, atque talia reipsa & *Bonfinium* & *Revayum* in hoc Pallio invenisse. Idem *Revayus ibidem pag.* 80. Ita describit figuras & inscriptiones *Pallii:*

Inter scapulas ad imaginem Christi hæc extant:

Hostibus en Christus prostratis emicat Alte.

In humero dextro ad imaginem Beatæ Virginis hæc leguntur:

Emicat in Cœlo Sanctæ Genitricis imago.

In humero sinistro ad imaginem Beati Joannis Evangelistæ:

Dat summo Regi Famulatum Concio Cœli.

In

In ſummitate ſupra fimbriam a tergo.

Seſſio regnantem notat Chriſtum Dominantem.

Circa collum ex ſiniſtra parte Crucifixi.

O! ſpes certa ſalutis a dextra parte Crucifixi majuſculis R.R.E.T. O.B.U.M.B.R.A. Quarum literarum myſterium nonniſi Auctori ipſius, Divo Stephano notum, quas divinando ſi quis velit interpretari, ſi quid ad rei veritatem facere videretur, ſic liceret.

Regina, Romanæ; Eccleſiæ, Totius, que Olympi, Beata, Virgo, Maria, Bellicoſi, Regni, Advocata.

Vel vero ſecundum circumſtantiam *Rex, Regum, Eſt, Triumphator, Orbis, Benedictus, Virgo, Maria, Beata, Regina, Angelorum.*

Si hæc de DEO aut Chriſto dicantur, conſtat optime ſententia, & magis proprie, quam ſi ad Benedictum Pontificem referamus. Si vero ad Divum Stephanum, vere illum Benedictum, fuiſſe dicemus.

Qui fidei Chriſtianæ non in Hungaria duntaxat, ſed ad Sarmatas uſque & Getas propagator fuit. At quod literis: UMBRA, *puncta non ſint appoſita; proinde dictionem unam conſtituere per ſe videntur. Unde ſenſus erat; Regni cæleſtis illius & ſpiritualis, terrenum hoc Umbram eſſe. Magiſtratus enim eſt ſummi DEI imago, & Umbra, & in hoc ſæculo una Lex Regibus cum reliquis hominibus poſita eſt, nempe: quod pulvis & Umbra ſumus: aut quod pictura hæc ſacrarum imaginum in ſacra veſte; Umbra tantum ſit rerum exiſtentium. Nihil profecto ex ſacro hoc picturæ habitu ad naturam boni Regis verius, nihil ad Regiam Dignitatem antiquius; quam ut DEUM, cujus imaginem gerit in terris, agnoſcat & colat: ſanctitatem & juſtitiam, cum religione obſervet inviolatam, & fide Chriſtiana propugnata exoptatam de hoſtibus referat Victoriam, præmia denique rei bene geſtæ non in terris ſed coelis expectet.*

Eadem etiam *Belius* ſed *Petri Revayi* Verbis (ut ipſe fatetur) annotavit. Convenit ergo *Ludewigii Caſulæ* deſcriptio cum *Petro Comite Turocenſi*, præter ea, quæ annotare

non

non abs re erit: Deſideratur enim apud *Revayum* Annus Incarnationis XCI. MXXXI. Eſt porro mira *Revayi* ſententia de iis literis, quas notat a *dextra parte Crucifixi* (circa Collum) majusculis R. R. E. T. O. B. UMBRA. interpretando ut ſupra memini. Enimvero fruſtra videtur eſſe *Revayus*, dum ſingulis hiſce literis ſingulas voces ſignificari arbitratur; neque enim in *Pallio* iſto ſeu *Caſula* puncta ſunt poſt ſingulas literas, uti *Revayus* pag. 81. expreſſit, ſed eſt manca inſcriptio, mancæ item icones. Eam ego inſcriptionem Carmine hexametro qualicunque rythmo terminatam fuiſſe puto, uti aliæ ſimiles imaginum Epigraphæ in hac veſte leguntur.

Quare exitum hujus verſus fuiſſe vel talem, vel ſimilem puto: *TUERE. ET. OBUMBRA.* vel itaque litera R. loco E videtur vitioſe picta, vel E incluſa in T. ut in vocabulo SEPHANUS. & uti non nulla alia ſcriptoris vel pictoris ſphalmata occurrunt in hac ipſa Caſula Sacra, nempe præter SEPHANVS pro STEPHANVS: BETRVS pro PETRVS, item DANINEL, pro DANIEL &c.

Ad-

Addit etiam *Revayus Comes* indictionis numerum, & hoc Pallium *Trabeam Divi Stephani appellat*, vide *pag*. 80. ubi ſic ſcribit: *Aut ſi quis exactiorem hujus Trabeæ Sacræ delineationem habere velit, ſequentia peculiari ſtudio inde deſumpta, contempletur.*

In dorſo circum circa, infra cingulum hæc habentur verba: Indictione XIIII. a Stephano Rege, & Reisla Regina, Caſula hæc operata & data Eccleſiæ Sanctæ Mariæ, ſitæ in Civitate albenſi. Progreditur deinde, ſicut annotavi, ad figuras, & inſcriptiones.

Erraſſe hic in nomine Reginæ apographum *Revayi* Lector eruditus facile advertet, cum loco *Gisla*, *Reisla* ſcriptum ſit, ſicut apud *Ludewigium*: *Gybla* loco *Gisla*.

Anno 1618. ſub Ferdinando II. Habitus & Paludamentum Divi Stephani appellabatur; vide *Petrum de Reva Centuria VII. pag*. 134. ita de Ferdinandi II. Coronatione loquentem: *Unctio ſubſecuta eſt: qua peracta indutus Electus habitu & Paludamento Divi Stephani,*

con-

consedit Throno &c. deinde Missa & Coronatio secuta est.

De Coronatione ejusdem Ferdinandi II. scribit Illustriss. *Khevenhüller Annalium Ferdinandeorum Tom. IX. pag.* 21. sequentibus Verbis: hernach viel Gebett von Bischoffen und Prälaten über Ihr Königl. Majest. gesprochen, und die Litania mit schöner Music gesungen worden, unterdessen hat Andreas Doczi Ihro Königl. Majest. Dero Königl. Habit an der Brust und rechten Arm aufgemacht, und der Erz-Bischoff von Gran Sie mit dem Heil. Oel neben Sprechung der gebräuchlichen Gebettern gesalbet, Sie hinter dem Hohen Altar, so auf der Seiten mit guldenem Stuck, und schönen Tapezereyen verhengt gewesen, geführet, wider sauber gewaschen, und alsdann nach der H. Salbung mit dem Habit und Rock H. Stephani neben auch angehengten Gebethen umgeben worden.

Anno 1625. de Ferdinandi III. Coronatione Sopronii suscepta, laudatus *Khevenhüller*, *Tom. X. pag.* 103.) *die VII. Decembris Coronatio iisdem Ceremoniis, quibus sub Imperatore*

Ferdinando (ſecundo) *peracta fuit:* ubi nihil ſingillatim de Pallio S. Stephani memorat. De Coronatione hujus Ferdinandi III. ſcribens *Iſthvanffius* Pallium memorat, ſub *Paludamenti* nomine lib. IV. p. 1535. ſequentibus: *Miſſi continuo, qui ſacrum diadema Regio cum Paludamento Poſonio aſportarent; hæc Hungari ſumma religione, jam inde ab annis uſque* DC. *& ultra, a S. Stephani primi Regis Chriſtiani temporibus aſſervant adhuc, quod mireris, non modo Corona, ſed Paludamentum, ſceptrum, Gladius & Globus, veſteſque, integra omnia, atque illæſa apparent.*

Idem auctor nomine generico (*Inſignia Regia*) complectiturPallium (*vid. eundem librum eandem pag.*) *Procedebant Germani Tubicines, tum Barones, aliique Equitum Magiſtri, cum ſuis turmis cataphractorum, hos ſequebantur Hungaricorum Procerum primarii, cum magno nobilium comitatu, tum tres Gubernatores Croatiæ, Dalmatiæ, & Sclavoniæ, vulgo Bani dicuntur, deinde equitabant* 50 *fere ex Miniſtris Hungarici Palatini, Leopardorum, Tygridum, aliarum ferarum pellibus contecti, poſt*

hos

hos Palatinus ipſe medius, inter Germanos atque Hungaros Barones, Conſiliarios, Principesque, tum Corona ipſa cum cæteris Regiis Inſignibus currui cæſareo impoſita vehebatur.

Item *idem auctor eod. lib. ead. pag.* Regium *Ornatum* memorat loco Pallii ſequentibus: *Rex primum Aræ gradum aſcendens, Gladium S. Stephani evaginavit, tum Palatinus ad latus Evangelii conſiſtens, & Coronam de manu ſacrificantis accipiens, converſus ad populum magna voce acclamavit, O Regnum inclytum; O Hungari, quot quot eſtis! vultis hunc Ferdinandum Erneſtum Archiducem Auſtriæ, Sacra S. Stephani Corona ſolenniter inaugurari? reſpondentibus omnibus: volumus, volumus, vivat Rex, vivat Rex! Archiepiſcopus Coronam de manu accipiens Palatini, Regio capiti impoſuit. Sacro finito Rex verſa ad populum ſede, quatuor Equites leniter Gladio S. Stephani percuſſos creavit: omnibus deinde Ceremoniis finitis novus Rex regio adhuc ornatu inſignis extra oppidum in clivum equum adegit, ubi* &c.

Anno 1655. De Coronatione Leopoldi

 Ma-

Magni, *Theatrum Europæum* conſulens animadverti *Tom. VII. pag.* 722. in actis ejus Coronationis, minus accuratis nullam mentionem eſſe *Pallii* ante unctionem.

Anno 1687. In Coronatione Joſephi *Theatri Europæi Tom. XIII. pag.* 110. memoratur: Joſephum Regem poſt ſacram Unctionem indutum eſſe *Habitu* & *Calceamentis S. Stephani.*

Anno 1712. Theatri Europæi Tom. XIX. pag. 174. in Coronatione Caroli, mentio *Habitus* fit poſt Unctionem: Regem ab Epiſcopis, aſſiſtente ſupremo Aulæ Præfecto, in Throno indutum eſſe *Habitu* & *aureis Calceamentis S. Stephani.* Paucis item (*in continuatione Revayi de Corona*) *ſcribitur: Veſtitus S. Stephani induitur Carolo poſt Unctionem.*

Anno 1741. Die 25. Junii MARIA THERESIA hodie Rex & Auguſta, de cujus Coronatione, ad *Pallium*, & reliqua *Inſignia* ſpectantia memoranda quæpiam accipe, ex Cancellaria Aulica Regni Hungariæ nobis communicata.

Au-

Autographi titulus ita habet.

Ordo Coronationis ſuæ Majeſtatis Sereniſſimæ Reginæ Hungariæ, Dominæ Dominæ MARIÆ THERESIÆ Poſonii ſolenniter peragendæ Anno 1741.

Poſt Unctionem ita:

Demum Reginam retro altare comitantur, ubi oleum abſtergitur, & Regina ab Epiſcopis ad Thronum ſuum ducitur, ac ibidem veſte ſeu Habitu Divi Stephani aſſiſtentibus idcirco Cubiculariorum ac Curiæ Magiſtro, induitur.

Deinde de Menſa ita:

Demum Sua Majeſtas menſæ accumbet cum Corona in capite, & Habitu Sancti Stephani.

Ex alio documento Cancellariæ Aulicæ Hungaricæ, quo continetur ordo, & ritus, tam adventus Poſonium, quam Coronationis MARIÆ THERESIÆ Reginæ Hungariæ, & Bohemiæ. Anno 1741. a 19. Junii usque ad 25. diem ipſam Coronationis.

In ritu Coronationis post Unctionem hæc notata sunt.

Und Jhro Majest. wurden die eröffnete Kleidungen von der Frau Obrist-Hoffmeisterin und beyden Cammer-Freylen wider zuruck gemacht, die Sandalia S. Stephani aber legten Jhro Majestät nicht an, weilen Allerhöchst Dieselben, darinne nicht zu gehen vermöget hatten. Indessen hatte der Hr. Erz-Bischoff Primas sich die Hände gewaschen, und wurde an sein gegen den Thron über ad Faldistorium zubereiteten Orth, wohin eben jener Sessel, so bey den Altar gestanden, gestellet worden, wie schon oben bey denen Dispositionen beschrieben, durch seine Edl-Leuthe unter denen Armen geführet, Jhro Mayest. die Königin kamen auch bald wider hervor, und erhuben Sich in obangezogener Begleitung in Dero gegen den hohen Altar über stehenden Thron; woselbst allerhöchst Deroselben der Mantel des Heil. Stephani umgeben, welcher zu mehrerer Bequemlichkeit voran in der Nad eröffnet, und Jhro Mayst. also umgeben worden, daß Selbe zu beiden Seiten an denen Achsel-Bändern angehefftet, mithin voran völlig offen gestanden. Zu Umgebung dieses

ſes Mantels haben nicht allein die zwey aſſiſtirende, Erz-und-Biſchöffen, ſondern auch die Frau Obriſt-Hoffmeiſterin nebſt denen Curiæ- und Cubiculariorum Magiſtris geholffen.

Ex iis omnibus, quæ de variis vocabulis *Pallii*, ſeu *Paludamenti S. Stephani* ad Coronationem Regum noſtrorum adhibiti, deque figuris ejus, atque inſcriptionibus protulimus, arguere non nemo poſſet: *Pallium S. Stephani*, quale hodieque inter *Inſignia Regni Apoſtolici* Poſonienſi in Arce aſſervatur, aut idem, aut ſimillimum eſſe cum *Caſula* noſtra, quæ *Pallii* formam refert, atque *a* S. *Stephano Rege* certam originem ducit.

Attamen huic opinioni obſtant res duæ: prior, quod *Pallium S. Stephani*, quo novi Reges veſtiuntur, Poſonii ſervetur; *Caſula* verò Vindobonæ in ſacro Theſauro ſit repoſita. Altera quod BONFINIUS æque, ac REVAYUS *Pallium S. Stephani* figùris *auro contextis* fulgere perhibeant; quando *in Caſula noſtra* nihil auri neque eſt, neque fuit unquam; etſi color flavus, isque olim nitidior, præbere auri ſpe-

ſpeciem intuentibus poterat. Verum Revayus Coronæ Cuſtos utique coram vidit, & contrectavit regni inſignia, atque ipſe tamen *auri* mentionem facit, dum *Pallio S. Stephani* easdem prorſus figuras, inſcriptiones, atque defectus etiam attribuit, quæ noſtra *in Caſula* eodem modo conſpiciuntur. Mihi itaque videtur, aut olim *Caſula* hæc una cum *Pallio* illo, aut loco ejusdem, interdum ad Coronationis Ritum circa Mathiæ II. Regis tempora adhibita, quod utrumque veſtimentum *Pallii* formam referat, & S. Stephano utrumque debeatur: aut *Revayum*, aliosque *Pallium* cum *Caſula* ob figurarum aliquam ſimilitudinem, & Caſulæ fulgorem, confudiſſe: cum alia *MSta duo: Cancellariæ Aulicæ Reg. Hungariæ* unum, alterum *Ludewigianum*, veſtimentum noſtrum diſerte *Caſulam Regni* appellent; aut denique cum *Revayum*, Cuſtodem Inſignium Regni, & virum doctum, de oſcitantia accuſare durum ſit, in ejus opere *de S. Coronæ Regni Hungariæ ortu &c. pag. 80. edit. Tyrnav.* aliquid deeſſe, aut aliter ab ipſo olim ſcriptum fuiſſe cenſeo: ut deſcriptio illa longior figurarum & inſcriptionum, ad aliam

ſa-

ſacram *Trabeam*, ſeu ad *Caſulam* noſtram deſcribendam ab auctore fuerit deſtinata.

Ego quidem certe *Caſulam* hanc inter Inſignia Regni unquam fuiſſe non adducor ut credam; cum noverim quanta cura ſingula diſpiciantur atque conſerventur. Verum ſacrum hoc veſtimentum in Theſauro Eccleſiæ Albenſis, cui S. Stephanus illud dono dederat, permanſiſſe opinor, donec ad Theſaurum Vindobonenſem translatum ſit. Id eveniſſe ſuſpicor anno 1543. quo (*teſte Iſthvanffio lib. XV. pag. 166. & 167.*) Solymanno tradita eſt Alba Regalis, iis pactis (quibus etiam ſtetit Barbarus) ut Germani, Italique milites *cum Sarcinis* libere diſcederent; quos ego non dubito curaſſe, ne ſacra Cimelia impurorum hominum rapacitati relinquerentur. Equidem antea anno 1490. Alba a Maximiliano I. Cæſare vi capta, direptaque fuerat; verum propoſita furcæ pœna furentem militem *a Sacrorum locorum* violatione cohibuerat pius Cæſar, teſte *eodem Iſthvanffio lib. I. pag. 6. & 7.* & *Fuggero lib. V. Cap.* 38. *pag.* 1028. Itaque Epocha translatæ Vindobonam ſacræ *Caſulæ* ſtatuenda videtur anno 1543. Delituit diu hæc

H ve-

veneranda Veſtis, donec aliquot abhinc annis, cum juſſu MARIAE THERESIAE Reginæ Auguſtæ Theſauros Auſtriacos novum in ordinem redigeret Vir Perill. Jos. DE FRANCE, inventum hoc Veſtimentum, inter alia, quo non pertinebat, peregrina olim collocatum, inter veneranda ſacri Theſauri Cimelia eſt repoſitum.

O. A. M. D. G.

MATERIA
TENTAMINIS PUBLICI,
EX
HISTORIA ET RE NUMARIA
QUÆSTIONES.

ANnus verus Chriſti nati probabilius antecedit vulgarem 4. annis completis.

Veritas Chriſtianæ Religionis poteſt ex ejus Hiſtoria & Doctrina demonſtrari.

Quis Status Reipublicæ Romanæ (ſub Auguſtô & proximis temporibus) Geographicus, Religionum, Politicus & Literarius?

Numismata Auguſtorum Romana & Græca & Coloniarum, magis obvia, legere, exponere & ad hiſtoriam applicare.

Numi Auguſtorum in Ægypto cuſi exhibent notis Numericis annos Imperii.

Qui Reges exteri Romanorum aut æmuli aut Clientes, quorum numi habentur?

Quænam fuere Barbarorum 4to & 5to ſæculo irruptiones in Imperium Romanum, quæ inde enata Regna?

Quæ initia Saracenorum, Turcarum, Bulgarorum,

Hungariæ quæ Geographica Synopſis, quæ Chronologico-Hiſtorica, quæ Politica?

Quæ notitia brevis de monetis Hungariæ, item de Numismatibus mnemoſynis Hungariæ?

EX PHYSICA GENERALI
QUÆSTIONES.

UNde nomen Physicæ? quæ ejusdem divisio? quæ origo & progressus? Quid in experimentis instituendis observandum? quæ principia accurato veritatis Scrutatori præscribit Newtonus?

Quæ sunt Leges naturæ? quid sentiendum de Systemate Atomistarum, Anaxagoræ, Cartesii, Newtoni, Elementariorum? quid motus refractus? quid reflexus?

Quæ Leges Corporum collisorum?

Quæ principia Statices?

Quod principium Mechanices universale?

Quæ Leges Hydrostaticæ?

An gravitas explicari potest per motum verticosum ætheris in sensu Cartesii?

An per plures vortices in sensu Hugenii?

An per pressionem rectilineam materiæ ætheræ?

An per motum oscillatorium substantiæ elasticæ?

Utrum ad congelationem requirantur particulæ frigoriferæ, Salinæ, ac nitrosæ ad mentem Muschenbroekii?

ASSERTIONES.

I. PHysica est scientia rerum naturalium in id intenta, ut naturam corpoream, ejusdemque ordines, vires, leges, effectus inquirat, singulorumque origines, causas, rationes, modos ac usus (quatenus scire datum est) ex genuinis principiis deducat.

2. No-

2. Nomine Corporis Physici intelligimus ens extensum, impenetrabile, mobile, divisibile, aliasque proprietates universis corporibus convenientes habens.

3. In ordine ad scientiam physicam & experimentalem, & ad explicandas mixtorum affectiones pro principiis immediatis corporis naturalis rite statuuntur quinque elementa chemica.

4. In argumento de vacuo Gassendi potius, quam Cartesii opinionem amplectimur, censemusque intra universum non quidem dari vacuum coacervatum, sed disseminatum.

5. Quodvis Corpus sensibile in minutissimas partes vel aqua, vel aere, vel igne, aut alio menstruo stupendum in modum resolvi potest ita, ut moleculæ divisæ, ejusdem sæpe sint naturæ cum toto, eandemque non raro figuram servent, quam in composito obtinuerunt.

6. Corpora perfecte solida non reperiuntur, sed omnia quæ a nobis tractari possunt, poris instructa sunt, pororum tamen magnitudo, multitudo, & figura in diversis corporibus diversa deprehenditur.

7. Vis illa inertiæ positiva, qua corpus tam in statu motus, quam quietis se conservat, per alias corporis proprietates explicari non potest, atque adeo est proprietas ab aliis distincta.

8. Necessitas explicationum physicarum magno numero postulat, ut confugiamus ad vires extraordinarias a mechanicis distinctas, seu deinde illæ dicantur attractiones, seu propensiones, cohæsiones, adhærentiæ, seu alio nomine appellentur.

9. Gravitatis nomine intelligimus eam vim, qua corpus ad centrum terræ movetur, si nihil est, quod

impediat, præcipua hujus Phænomena ſunt niſus, aut motus perpendicularis ad horizontem, motus ad ſenſum uniformis acceleratio, & proportio ponderis cum maſſa.

10. Si lex attractionis univerſalis ſtatuatur in ratione directa maſſarum, & duplicata reciproca diſtantiarum, dicta gravitatis phænomena repeti congrue poſſunt ab attractione.

11. Ad explicandam elaſticitatem neque ſufficiunt Leges mechanicæ hactenus nobis notæ, neque vires attractionis; verum ſi tribuatur igni elementari vis expanſiva, ſeu repulſiva (undecunque dependeat) phænomena elaſticitatis exponi poſſe cenſemus.

12. Calor Corporum conſiſtere videtur in actione ignis remiſſiore, unde corpora fiunt calida, ſi eorum moleculæ ad ſimilem motum concitentur, frigus autem pariter in corporibus ſpectatum nihil aliud eſt, quam caloris imminutio.

13. Sapores conſiſtunt in ea partium textura, qua fit, ut a ſaliva diſſolvi, illis nervorum apicibus, qui ſub linguæ & palati membranis protuberant, apte applicari, hosque pro diverſa figura, modis etiam diverſis demulcere, agitare, vellicare, ſtringere, ac compungere poſſint, cumque ſalia his imprimis qualitatibus gaudeant, ea pro fundamento ſaporum ſtatuuntur.

14. Odores ſunt effluvia maxime exilia, quæ aeris alluvio a corporibus abrepta, & cum eo tanquam vehiculo ſub actu inſpirationis narium cavernas ſubeuntia harum fibrillas nerveas vario mo-

do impellunt, atque commovent, porro exhalationes odorem ſpargentes ſunt naturæ ſalino-oleoſæ.

15. Sonus in ipſis corporibus ſpectatus conſtitit in motu tremulo partium minimarum elaſticarum, conſideratus autem in medio eſt motus tremulus, & oſcillatorius, aeris prorſus analogus corpori ſonoro.

EX PHYSICA PARTICULARI
QUÆSTIONES.

QUæ ſunt præcipua doctrinæ capita in Syſtemate Ptolæmaico? quæ in Tychonico? quæ in Copernicano?

Quæ ſtellarum fixarum natura, unde earundem ſcintillatio?

Quæ de ſtellis novis probabilior ſententia?

Quæ eſt ſubſtantia ſolis?

Quid ejusdem maculæ?

Quæ planetarum, & ſpeciatim lunæ indoles?

Quid ejus maculæ? An ſuam habet atmoſphæram?

Quid de planetarum incolis ſentiendum?

Quomodo Ecclipſes ſolis, & lunæ explicandæ?

Quid de Aſtrologia judiciaria, & influxu aſtrorum ſentiendum?

An Carteſiana, an Newtoniana hypotheſis de motu aſtrorum probabilior?

Quid fulgur, quid fulmen, tonitru, ignes fatui, ſtellæ cadentes?

Quid eſt nebula, nubes, pluvia, ros, pruina, nix, grando?

Quæ ſunt cauſæ ventorum, quæ eorundem utilitas? Unde oriuntur Irides, Halones, Parrhelii, Paraſelene?

ASSERTIONES.

1. SYſtema mundi Copernicanum utpote magis ſimplex, & expeditum præferendum eſt Ptolæmaico, & Tychonico.

2. Lumen non conſiſtit in profluvio quodam ignis, ut docet Newtonus, ſed in pulſibus æthereis, qui analoge ad ſonum propagantur.

3. Color corporum opacorum neque explicari poteſt per ſimplicem radiorum reflexionem, neque per mixturam lucis ac umbræ, neque per fortiores vel debiliores lucis reflexæ vibrationes.

4. Explicatur proinde per hoc quod partes integrantes certo modo tenſæ, certæque elaſticitatis ſint, ut a luce incidente in ſibi proprium motum oſcillatorium, inſtar chordarum excitentur, ſimilesque deinceps pulſus ætheri imprimant ambienti.

5. Cometæ non ſunt corpora ex exhalationibus aſtrorum compacta, ſed ſunt planetæ per orbitas ellypticas admodum excentricas moti.

6. Præcipuæ ignis proprietates: fluiditas nempe ſubtilitas, vis expandendi, illuminandi, calefaciendi &c. facile ſalvantur, ſi ipſe ignis dicatur conſiſtere in æthere, ejusque actio in motu.

7. Aer eſt corpus fluidum valde ſubtile, poroſum, grave & multum elaſticum, globum terræ undi-

undique ambiens, atque ad magnam satis altitudinem assurgens.

8. Aqua constat partibus admodum subtilibus, duris, sphæricis & lubricis, quæ non modo aliis corporibus se se insinuant, sed etiam calore in vapores violentissime se expandentes abeunt.

9. Aurora borealis probabilius tunc oritur, quando ingens fit ebullitio in atmosphæra nostra, ut etiam ad insignem altitudinem expandatur.

10. Generalia Electricitatis phænomena qualia sunt: attractio, repulsio, communicatio, lux, scintillæ, succussio &c. supposita certa corporum idio-electricorum, & symperi-electricornm constitutione per actionem materiæ igneæ exhalationes acido-sulphureas secum vehentis explicari utcunque possunt.

11. Figura telluris, etsi ad sensum rotunda, probabilius tamen sub æquatore est protuberans, & ad polos depressa.

12. Lapides sunt corpora dura, firma, rigida, non ductilia, igne in calcem abeuntia, &c. principio mundi creata, & hodie adhuc ex aqua, aut succo partibus terrestribus, fixioribus, durioribus, ramentis arenosis, & saxeis referta, aut luto tenaci in terra genita.

13. Metalla sunt corpora firma, compacta, ponderosa, ductilia, & igne liquescentia, ab initio mundi cum venis suis, & matricibus creata, & hodie adhuc in venis ex materia salino-terrea, sulphurea & mercuriali agitante calore subterraneo concreta.

14.

14. Plantæ ſunt corpora organica ſeu machinæ hydraulico-Pneumaticæ vario partium organicarum inter ſe conjuctarum apparatu conſtantes terræ radicibus ſuis plerumque infixæ, atque ſucco vitali animatæ ab initio mundi creatæ, & hodiedum adhuc ex ſeminibus prodeun-tes.

15. Corporis animalis partes aliæ ſunt ſolidæ, ut fibræ, oſſa, membranæ &c. aliæ fluidæ, ut ſanquis, Limpha, ſerum &c. ad conſervationem animalis deſtinatæ, actiones ſunt nutritio & reſpiratio, & quæ illi imprimis famulantur, alimentorum convenientium aſſumptio, elaboratio, depuratio &c.

EX ETHICA, ET JURE NATURÆ

ASSERTIONES.

1. Ethica recte dicitur diſciplina, quæ dirigit actiones humanas ad honeſtatem moralem, quæ honeſtas ſita eſt in convenientia actionis cum prima regula morum.

2. Actus ut ſit proprie & formaliter moralis, atque adeo ad laudem vel vituperium, ad præmium vel pœnam imputabilis, debet eſſe voluntarius & liber.

3. Rationem voluntatis tollit ignorantia antecedens & invincibilis, non vero ignorantia ſubſequens

quens, neque metus, neque concupiſcentia, nec violentia, niſi relate ad actus externos.

4. Lex naturæ eſt ipſa voluntas DEI neceſſaria, præcipiens vel prohibens, hominum mentibus a DEO inſcripta, & omnes ex æquo obligans.

5. Præcepta naturæ generalia, ac prima, aut etiam primis proxima ignorari nequeunt ignorantia invincibili, ſecus præcepta quædam remotiora.

6. Unde opus eſt aliquo cognoſcendi principio; quod quidem principium non eſt convenientia quædam cum vita hominis ſociali, ſed

7. Principium proximum, ac immediatum eſt recta naturæ humanæ ad ſuum finem conſtitutio, ac felicitas: aut etiam amor DEO, ſibi ipſi, & proximo naturaliter debitus; ultimum vero principium ſunt ipſæ DEI perfectiones.

8. Jus naturæ recte dividitur in affirmativum & negativum; utrumque ſemper obligat, hoc tamen diſcrimine: quod negativum obligat pro ſemper, ſecus affirmativum.

9. Eſt etiam lex naturæ ita conſtans, ut nec a DEO, nec ab humana poteſtate proprie loquendo mutari unquam poſſit.

10. Officia jure naturæ debita triplici genere continentur; alia enim ſunt, quæ DEum; alia, quæ nos ipſos; alia, quæ proximum reſpiciunt.

11. Præcipitur jure naturæ cultus DEI, non modo interior, ſed etiam exterior.

12. Officia hominis erga ſe ad hæc potiſſimum capita revocantur: ut bona a DEO conceſſa omni cura conſervet, iisque recte, & ex ſupremi Domini voluntate utatur.

13. Unde jure naturæ vetitum eſſe intelligitur, non modo ſe ipſum occidere, quacunque ex cauſa, ſed etiam ſe mutilare, famam, facultates abjicere;

14. Quanquam permiſſum eſt homini neceſſitatis, aut majoris boni cauſa, imo quandoque præceptum, vitam, ac cætera bona negligere, aut periculo exponere.

15. Quivis etiam naturali gaudet poteſtate, ſe, & res ſuas, excepto honore, etiam cum cæde injuſti aggreſſoris defendendi.

16. Qua tamen in re adhibendus eſt modus, & neceſſitatis ratio ducenda.

17. Ad defenſionem ſui licitam referri non poteſt duellum, privatis ex cauſis, & prævio conſenſu ſuſceptum.

18. Officia aliis debita, generatim ſpectata, hæc fere ſunt: neminem lædere, ſuum cuivis tribuere, ope noſtra egentibus ſuccurrere.

19. Hinc vetitum omne mendaciorum genus; quanquam æquivocatione, aut reſtrictione non pure mentali ex juſta cauſa uti licet.

20. Jusjurandum, ut ſit validum, ac licitum, requiritur, ut fiat ex animo, ut de re vera, poſſibili, ac honeſta.

21. Ex juramento promiſſorio, etiam per metum gravem & injuſte incuſſum extorto, naturaliter enaſcitur obligatio.

22. Occupatio, ſi naturalis rei apprehenſio intercedat, eſt modus acquirendi dominium originarius.

23. Occupatione tamen earum duntaxat rerum dominium obtinetur, quæ in medio ſunt poſitæ.

24.

24. Per præſcriptionem, ſeu uſucapionem, ſpectato ſolo jure naturæ, non acquiritur dominium poſſeſſori rei alienæ.

25. Qui dominum in uſu rerum ſuarum impedit, easve deſtruit, vi aut fraude avertit, ad reſtitutionem obligatur.

26. Bonæ fidei poſſeſſor non tenetur reſtituere niſi rem, & fructus formaliter, vel æquivalenter extantes.

27. Malæ fidei poſſeſſor non modo ad reſtituendos fructus extantes, ſed etiam ad æſtimationem conſumptorum, & alienatorum præſtandam tenetur.

28. Contractus, & pacta quædam jure naturæ valida, poſſunt irrita reddi ab humana poteſtate.

29. Uſura, ſeu lucrum ſolius mutui titulo ultra ſortem acceptum, jure naturæ prohibetur.

30. Officia imperfecta, nempe innoxiæ utilitatis, & beneficentiæ, aliis jure quidem minus ſtricto, ex naturali tamen æquitate debentur.

EX MATHESI

THEOREMATA & PROBLEMATA.

Ex Geometria Subterranea

GERMANIS

Markſcheide = Kunſt.

1. QUid Geometria ſubterranea, & ad quæ præcipue capita revocari poſſit?

2. In quot partes a finitoribus circulus dividatur, acum magneticam cingens?

3. Quo nomine eædem venire soleant?

4. Quid caverna perpendicularis, qnid crypta, quid caverna ascendens & descendens?

5. Qualis mensura finitoribus usitata, & in quot qualesve eadem partes dividatur?

6. Quomodo additio, subtractio, multiplicatio, divisio quantitatum a finitoribus tractetur?

7. Quid compassus pensilis, Germanis Hengzgruben, oder Berg-Compass dictus? qua ratione

8. Constitui debeat, & quomodo quatuor mundi plagæ inscribendæ?

9. Quid libella, germanis Wasser Waage, Grad-Bogen? quis ejus usus?

10. Quid a finitoribus instrumentum lineationis, das Zulege, oder Zeichen-instrument, aut der Zulege-Compass dicatur? quomodo instrumentum hoc comparetur?

11. Goniodictam den Winckl-Weiser construere, usumque ejusdem indicare.

12. Quid compassus jacens der Setz Compass dictus, an usus ejusdem a finitoribus commendetur? qualem aliam

13. Compassi jacentis formam finitores priori substituerint?

14. Quid circuli horarii Stunden-Scheyben, & in quibus fodinis adhibeantur?

15. Ope libellæ inclinationem cryptæ determinare.

16. Longitudine Cryptæ & ejusdem angulo inclinationis inventis, ejusdem basim & altitudinem de-

ter-

terminare, & 1° quidem geometriæ, 2do trigonometriæ, 3tio ope tabularum finitoribus usitatarum. Harum

17. Tabularum pro diversis inclinationum gradibus & varia longitudine usum edocere.

18. Fodinas metiri, in quibus acus magnetica a ferri minera non turbatur.

19. Ferri fodinarum profunditatem, & quantum eædem pro diverso Cryptarum situ ad Septemtrionem accedant, aut ab eodem distent determinare, non obstante quod acus magneticæ nullus hic usus sit.

20. Ichnographiam fodinarum, in quibus compassus adhibitus fuit delineare.

21. Eandem de ferri fodinis perficere.

22. Invenire, quantum datus quidam montis vertex, aut quicunque locus a puteo distet, quam mensionem subdialem (Germanis der Tagzug) appellamus.

23. Ejusdem mensionis subdialis Ichnographiam facere.

24. Invenire altitudinem perpendicularem, qua locus aliquis infra terram constitutus, a terræ superficie, vel ab alio loco subterraneo distet.

25. Lineam horizontalem ducere, & primo quidem per æqualem terræ superficiem.

26. Quando ob montium præcipitia, vel propter alia obstacula recta linea procedere non est integrum;

27. invenire locum in superficie terræ, qui subterraneo perpendiculariter respondet.

28. Determinare lineam rectam, per quam ad Cryptas brevissima via accedi possit, seu a terræ su-

perficie ad ſpecum penetrandum ſit, qûod Germani Durchſchlag compellant, ſeu

20. Ex uno ſpecu ad alium terra perfringenda ſit, quod apud germanos Querſchlag audit.

30. Venarum ſitum inveſtigare, earundem

31. Directionem principalem invenire, &

32. Orthographiam (profilum) delineare.

EX HYDROSTATICA THEOREMATA.

1. IN tubis communicantibus, eadem erit altitudo fluidi homogenei, idemque in utroque tubo pondus; ſi vero

2. Duo tubi communicantes fluido diverſæ gravitatis ſpecificæ repleantnr fluida æquiponderabunt, ſi altitudines habuerint rationem gravitatum ſpecificarum reciprocam.

3. In variis perpendicularibus æquales baſes habentibus fundi premuntur a fluido homogeneo in ratione altitudinum.

4. Si vaſa baſes & altitudines habuerint inæquales, fundi prementur a fluido homogeneo in ratione compoſita baſium & altitudinum.

5. Si vas unum inclinatum, alterum perpendiculare, habeant autem eandem altitudinem & baſim, fundus utriusque a fluido homogeneo æqualiter premitur.

6. Si ejusdem vaſis baſes inæquales fuerint, fundi eodem modo prementur, ac ſi ſuperior inferiori æqualis exiſteret.

Si

7. Si corpus ſpecifice gravius in fluidum levius immergitur, tantum ponderis ſui perdit, quantum eſt pondus fluidi, quod ab ipſo expellitur.

8. Corpus ſpecifice gravius in fluido ſpecifice leviori ea vi deſcendit, quæ eſt æqualis exceſſui ponderis ſui ſupra pondus fluidi ejusdem voluminis.

9. Corpus ſpecifice levius in fluido graviore mergitur, donec aqua, quæ ſpatium a parte merſa occupatum impleret, toti corpori æquiponderat.

10. Vis, quæ requiritur ad vas vacuum in aquam usque ad eam profunditatem immergendum, ad quam aqua plenum immergitur, æqualis eſt vi, quæ tantundem aquæ in aere ſuſtentare poſſit.

11. Vis, quæ requiritur ad ſolidum ſpecifice levius ſub fluido graviori detinendum, item pondus a ſolido leviori amiſſum gravitati fluidi accreſcit, & cum ea ponderat.

12. Gravitas ſpecifica ſolidi eſt ad gravitatem ſpecificam fluidi, in quo mergitur, ut volumen partis immerſæ ad volumen integrum.

PROBLEMATA.

1. INvenire pondus fluidi cujuscunque e. g. Vini in dolio contenti.

2. Syphonem anatomicum conſtruere.

3. Rationem gravitatis ſpecificæ fluidorum invenire.

4. Dato pondere corporis ex duobus miſcibilibus compoſiti, una cum pondere, quod in fluido aliquo amittit, invenire pondera miſcibilium ſingillatim.

5. Maſ-

5. Massarum v. g. auri, frumenti &c. bonitatem ope aquæ examinare, & adulteras a genuinis distinguere.

6. Datis solidi submersi gravitate, & volumine, determinare vim, qua super aquas attolli potest, 2do

7. Datis gravitate, e. g. pedis cubici aquæ & magnitudine partis immersæ solidi invenire pondus totius corporis, 3tio

8. Datis gravitate e. g. pedis cubici aquæ & gravitate solidi, invenire magnitudinem partis immergendæ. 4to.

9. Dato volumine, quo navis expleretur, invenire, quantum eadem citra submersionis periculum onerari queat.

10. Datis demum magnitudine & gravitate specifice levioris, e. g, frusti ligni, una cum gravitate fluidi specifice gravioris, e. g. pedis cubici aquæ invenire vim, qua corpus sub aqua demersum detineri potest.

11. Libellam hydrostaticam construere.

12. Machinam pro natando conficere.

EX AEROMETRIA
THEOREMATA.

1. ELater aëris inferioris æquatur ponderi totius superioris ipsi incumbentis.

2. In eodem vase, vel etiam in vasis communicantibus aër ubique eandem densitatem habet, si cætera sint paria.

3. In vase, quod ope Antliæ evacuatur, semper est aër primitivus ad aerem residuum, ut aggregatum ex capacitate vasis & Antliæ ad eam dignitatem ele-

vatum

vatum, cujus exponens æquatur numero agitationum emboli, ad capacitatem vaſis ſolius ad eandem dignitatem evectam.

4. Diverſa plana ab aëre premuntur in ratione magnitudinum, et ſi

5. Plana ſunt circuli aut quæcunque ſimilia in ratione duplicata diametrorum, aut laterum homologorum. Demum

6. Si ſuperficies cavæ ſint aut convexæ, premuntur ut plana horizontalia ipſis ſubjecta.

7. Aer primitivus eſt ad aërem ope Antliæ pneumaticæ, dato agitationum emboli numero compreſſum, ut capacitas vaſis ad aggregatum ex capacitate vaſis & facto capacitatis Antliæ in numerum agitationum emboli.

8. Elater aëris compreſſi eſt ad elaterem dilatati, ut reciproce volumen dilatati ad volumen compreſſi.

9. In tubo Torricelliano major copia mercurii ſuſpenditur in locis profundioribus quam in altioribus.

10. Si tubus inferne recurvus, ſuperne vero hermetice clauſus mercurio repleatur, erit mutata atmosphæra variatio altitudinis mercurii in tubo longiore ſubdupla variationis mercurii in tubo Torricelliano.

11. Si tubus Torricellianus inclinetur, erit cylindrus mercurialis atmoſphæræ æquiponderans, ad cylindrum mercurialem, eidem in ſitu tubi verticali æquiponderantem, ut longitudo tubi ad altitudinem.

12. Calor elaterem aëris intendit.

13. Si aer redditur denſior, pondus corporum in aere minuitur, ſi gravior, augetur.

PROBLEMATA.

1. Antliam pneumaticam conſtruere.
2. Data baſi columnæ aereæ invenire pondus.

3. Barometrum cum vaſculo, vel etiam cum tubi inferiore parte recurva conſtruere.

4. Baroſcopium conſtruere, quo mutationes atmoſphæræ ope indicis in Circulo in gradus diviſo oſtendantur.

5. Ad dimetiendam denſitatem aeris inſtrumentum conſtruere Manometrum dictum.

6. Machinam conſtruere pro excitando vento adverſus plagam deſideratam ſpirante, ope ejusdem machinæ ex cubilibus antiquum aerem exugere.

7. Thermometrum Florentinum conſtruere.

8. Varii generis hygrometra parare.

EX HYDRAULICA
THEOREMATA.

1. SI ex loco edito ad locum alium pariter editum aqua per canales derivanda, his ſecundus locus priore humilior ſit eſt neceſſe.

2. Si duo tubi æquales altitudines, atque æqualia lumina habuerint, fuerintque ambo conſtanter pleni, æquali tempore æquales aquæ quantitates effundent, ſi vero

3. Duo-

3. Duorum tuborum altitudines æquales, ſed lumina fuerint inæqualia, fuerintque tubi conſtanter pleni, quantitates aquarum effluentium eodem tempore ſunt ut lumina. Si porro

4. Duorum tuborum lumina æqualia fuerint, ſed altitudines inæquales, fuerintque conſtanter pleni, quantitas aquæ effluentis ex majore eſt ad quantitatem aquæ effluentis ex minore eodem vel æquali tempore in ratione ſubduplicata altitudinum. Demum

5. Si duorum tuborum conſtanter plenorum tam altitudines quam lumina fuerint inæqualia, erunt quantitates aquarum eodem tempore effluentium in ratione compoſita ex ſimplici luminum, & ſubduplicata altitudinum.

6. Celeritas aquæ, qua per lumen tubi ad horizontem perpendicularis effluit, eſt ut radix quadrata ex altitudine vaſis extracta.

7. Aqua ſeu per tubum ad horizontem perpendicularem, ſeu

8. Per tubum quomodocunque inflexum deſcendens, per lumen tubuli cum priore communicantis, & ejus directio verticalis eſt, proſiliens, fere ad eam altitudinem aſcendit, ad quam aqua in priore tubo ſubſiſtit.

9. Si lumen ſit horizontale, longitudines, ad quas aquæ ſalientes pertingunt ſunt in ratione ſubduplicata altitudinum a ſua ſuperficie deſumptarum.

10. Fluvius per alveum inclinatum defluens illam in fine celeritatem acquirit, quæ eſt ut radix altitudinis quadrata.

11. Si fluvius fuerit in ſtatu manente per omnes

sectiones, quomodocunque inæquales eadem aquæ quantitas eodem tempore fluet.

12. Si in canale inclinato aliqua sectionis pars obstruatur, ut aqua non nisi per partem residuam sectionis fluere possit 1mo aqua intumescet, 2do ad statum manentem reducta celerius fluet per sectionis partem non obstructam. 3tio initium canalis ulterioris promovebitur.

13. Idem fluidum eadem celeritate latum percutit plana, in quæ incurrit, iis viribus, quæ sunt in ratione planorum.

PROBLEMATA.

1. Fontem arte construere.
2. Aquam ex loco uno derivare in alium.

3. Syphones varii generis conficere ad liquorem e vase attollendum.

4. Piscinas & lacus sed editiore loco positos ope Syphonis evacuare.

5. Aquam supra colles intermedios, sed 31 pedis altitudinem non excedentes in oppositam planitiem deducere.

6. Aquam per Syphones interruptos ex profundo in altum attrahere.

7. Vas construere, quod si plenum fuerit, liquorem omnem effundit, si vero non fuerit plenum retinet, quod Diabetes nuncupatur.

8. Aquam 1mo vi aëris compressi, 2do
9. Vi aëris loco suo expulsi, 3tio
10. Vi aëris rarefacti extrudere, 4to

11.

11. Conſtruere antliam, qua per attractionem, & aliam

12. Qua per expulſionem aqua ex profundo loco in altum evehi poteſt.

13. Machinam parare, quæ aquam ad reſtinguenda incendia ad datam altitudinem & datum locum in altum ejiciat.

14. Opus arcuatum aquaticum, ſub quo citra periculum madeſcendi ambulare liceat, perficere.

15. Aquam ope roſarii, tympano, vel rota ſitulis inſtructa elevare.

16. Cochleam Archimedis parare.

17. Conſtruere fontes ſalientes, qui variis modis aquam ejiciant.

18. Fontem intermittentem comparare.

19. Inſtrumentum librationis conſtruere, & ope ejusdem altitudines montium, Domuum, & univerſim, quanto locus unus alio altior ſit, explorare.

EX OPTICA
THEOREMATA.

1. SI lumen propagatur per radios divergentes in medio non reſiſtente intenſitas luminis decreſcit in ratione duplicata diſtantiarum a puncto radiante reciproce.

2. Si altitudo plani illuminati ad inſtantiam puncti radiantis fuerit ut 1 ad 2000000, perinde eſt ac ſi radii inciderent in planum paralleli.

3. Quæ ſub eodem angulo videntur, habent magnitudines diſtantiis proportionales.

4. Si oculus intra paraleclas v. g. inter duas arborum aut luminum ſeries in longum paraleclæ protenſas collocetur, in plagam oppoſitam convergere videbuntur.

5. Quæ oculus uno obtutu comprehendit, intra ambitum anguli recti continentur.

6. Arcus ab oculo in eodem plano exiſtente viſus inſtar lineæ,

7. Sphæra vero e longinquo viſa circulus apparet.

8. Objectum oblique conſpectum minus apparet, quam ſi erectum ſpectetur.

9. Si planum amplius infra oculum collocatum ſit, ejus partes remotiores vicinioribus altiores videbuntur, contrarium fiet ſi oculus infra planum extiterit.

10. Si viſibile in horoptere collocatum ſit, quodlibet ejus punctum apparet in concurſu radii per centrum oculi retroducti, & ipſius horopteris. Sin vero

11. Viſibile extra horopterem collocetur, geminatum videbitur.

12. Sit oculus ſpectatoris immotus, duo objecta inæquali intervallo diſtantia æqualia ſpatia conficiant, apparebit objectum propinquius majori celeritate moveri, quam remotius. Si vero

13. Oculus una cum objectis in eandem Plagam celeritate diſpari moveatur, & oculus celerius iſtis procedat, videbuntur illa modo ſtare, modo tarde procedere, modo retrogradi.

PRO-

PROBLEMATA.

1. Datis ſemidiametris ſphæræ lucidæ & opacæ lucidæ minoris, data etiam diſtantia centrorum invenire longitudinem axis coni umbroſi.

2. Data altitudine Solis & Lunæ ſupra horizontem, data præterea altitudine turris aut arboris, umbræ projiciendæ longitudinem invenire.

3. Si vero longitudo umbræ & altitudo turris dentur, inveniri poterit altitudo ſolis ſupra horizontem.

4. Data ſola altitudine ſolis aut lunæ ſupra horizontem, ſed eadem 45. gradibus æquali turris altitudinem determinare.

5. Altitudinem cujuscunque objecti opaci 1mo mediante umbra in planum horizontale projecta, 2do

6. Mediante umbra partim in planum horizontale, partim in planum ad horizontem perpendiculare projecta metiri.

7. Si detur 1mo alicujus objecti ab oculo diſtantia, & magnitudo apparens, ſive angulus, ſub quo objectum videtur, inveniri poterit magnitudo objecti vera.

8. Si detur 2do diſtantia objecti, detur præterea dimidia magnitudo vera, inveniri poterit magnitudo dimidia apparens.

9. Si detur 3tio duorum objectorum magnitudo vera, detur diſtantia remotioris, detegi poterit ea minoris objecti ab oculo diſtantia, in qua majori æquale videatur.

10. Invenire punctum, in quo duæ magnitudines

nes inæquales, & in directum sitæ, oculo æquales appareant.

11. Duo puncta ejus conditionis invenire, ut si objectum ex viciniore spectetur, minus appareat, contra majus esse videatur, si ea remotione conspiciatur.

EX CATOPTRICA.

1. IMago tanto intervallo post speculum planum apparet, quanto objectum a speculo remotum est.

2. Si speculum planum juxta objectum perpendiculare horizontaliter collocetur, objectum inversum apparebit. Si vero

3. Objectum luce uberiore præditum inter duo specula plana parallela, opposita collocetur, duæ series imaginum utrinque multiplicatarum exhibebuntur.

4. In speculo cavo sphærico radii paralleli intra arcum 60. graduum ab axe illapsi, & deinde reflexi cum axe unientur ita ut focus a speculo non magis distet, quam intervallo dimidio radio minore, seu minus quam quarta diametri parte.

5. Quo major autem fuerit arcus a radio incidente ab axe interceptus eo minus focus distabit a speculo, ita quidem, ut si

6. Arcus 60. gradus exæquet, radius incidens in ipsam speculi superficiem relabatur.

7. Si lumen constitutum sit 1mo in foco speculi sphærici cavi, radii post reflexionem sunt paralleli 2do

8. Si

8. Si lumen intra ſocum & ſpeculum ponatur poſt reflexionem radii divergent. 3tio.

9. Si inter focum & centrum ſtatuatur, ultra centrum concurrent.

10. Demum omnes radii in ſe recident, ſi in centro ſpeculi lucidum collocetur.

11. Objecti inter ſpeculum cavum & focum ejusdem poſiti imago 1mo poſt ſpeculum, 2do erecta, 3tio prodigioſæ magnitudinis apparet.

12. Si vero inter focum & centrum objectum conſtituatur, imago ejus 1mo ſitu inverſo, 2do ultra centrum in libero aëre, oculo etiam ultra centrum remoto ſiſtitur. Si demum

13. Ultra centrum ſpeculi objectum ponatur, oculo itidem ultra centrum remoto imago apparebit in libero aëre inter centrum & focum ſibi inverſo.

14. In ſpeculis ſphæricis convex... objecta apparent 1mo erecta, 2do minora, 3tio inter ſpeculum & centrum ejusdem.

15. Omnes radii cum axe paralleli in ſpeculum parabolicum incidentes in foco parabolæ uniuntur, atque ideo ſpecula parabolica urunt, ſecuto omnino inſigni effectu.

16. Radius ex uno foco in ſpeculum ellipticum incidens in focum alterum reflectitur.

PROBLEMATA.

1. OPe ſpeculi plani altitudinem acceſſibilem metiri.

2. Specula ex vitro conficere.

3. Specula metallica fundere & polire.

4. Machinam Catoptricam pro multiplicandis & deformandis objectis construere.

5. Cistulam Catoptricam comparare 1mo ut objecta in alia, quam re ipsa sita sunt, regione appareant, 2do

6. Ut mire multiplicata & per vasta spatia difusa videantur, 3tio

7. Ut multo maxima eorundem imago exhibeatur.

EX DIOPTRICA.

1. SI radius lucis oblique in vitrum incidat, post binam refractionem sibi incidenti paralellus efficitur, objectaque

2. Altiore quam reipsa sunt loco sistit, magnitudinem tamen & figuram non mutat.

3. Si radius axi parallelus incidat in lentem convexo planam post refractionem simplicem unietur cum axe ita, ut distantia voci a vitro paulo minor sit diametro.

4. Si vero radius incidat in lentem vitream utrinque confexam, & quidem axi parallelus, post duplicem refractionem unietur cum axe ita, ut distantia foci fere par evadat semidiametro convexitatis.

5. Sphæra vitrea unit radios parallelos cum axe distantia foci quartam fere diametri partem æquante.

6. Si lentes sint aut plano cavæ, aut utrinque cavæ, radios parallelos non uniunt, sed utrinque difundunt, neque imaginem pingunt.

7. In

7. In meniſcis tamen ſemidiametro convexitatis multo minore, quam ſit diameter concavitatis, radii paralleli licet longiore a lente diſtantia uniuntur.

8. Lentes convexæ radiis, quos excipiunt, inverſas intervallo foci imagines poſt ſe depingunt. Et

9. Si objecta in foco lentis convexæ ponantur, oculo prope lentem poſito majora videbuntur.

10. In lentibus convexis ſemidiameter objecti eſt ad diametrum imaginis, in ratione directa diſtantiarum a lente; unde lentes quo majorum ſphærarum ſunt portiones, eo majoris diametri pingunt imagines.

11. Si lens fuerit cava, per eam quælibet objecta, remota ea ſint, aut proxima, 1mo erecta, 2do minora apparebunt. 3tio

12. Per vitrum Polyedrum tot apparent ejusdem rei imagines, quot vitrum habet hedras, ſive planas ſuperficies.

13. Objectum humiliore loco poſitum ipſo oculo per priſma trigonum vitreum altiore loco collocatum videbitur, contra

14. Humiliore loco conſpicietur, ſi ipſo oculo altius collocatum fuerit.

PROBLEMATA.

1. METhodo Kepleriana invenire angulum refractionis radii ex rariore in denſius medium tranſeuntis.

2. Cameram obſcuram portatilem.

3. Laternam magicam.

4. Vitrum polyedrum & priſma.

5. Machinam cauſticam compoſitam perficere.
6. Teleſcopium belgicum,
7. Aſtronomicum ordinarium, item Hugenianum remotis fiſtulis.
8. Terreſtre, & tubos binoculos comparare.
9. Tubum Catoptrico-Dioptricum & 1mo quidem Polemoſcopium Hevelii, 2do
10. Tubum Gregorii & Newtoni componere.
11. Tubum aſtronomicum ſolaribus maculis rite contemplandis accommodare.
12. Micrometrum, quod duabus cochleis conſtat, teleſcopio applicare, ejusdemque uſum indicare.
13. Legem definire, ſecundum quam microſcopia ſimplicia amplificant diametrum objecti.
14. Microſcopia ſimplicia diverſo modo conſtruere, & pro obſervationibus aptare.
15. Microſcopium reflectens Iſaci Newtoni componere.

EX ASTRONOMIA.

1. Altitudo æquatoris una cum altitudine poli efficit 90. gradus.
2. Differentiam inter ejusdem ſideris veram & apparentem diſtantiam a vertice æqualis eſt angulo ex interſectione duarum linearum orto, quarum una ex centro terræ, altera ex ſuperficie per ſtellæ centrum ducitur, hæc differentia parallaxis, angulus vero angulus parallacticus audit.
3. Parallaxis variat, 1mo enim horizontalis maxima eſt, 2do. quo ſidus vertici propius, aut a terræ centro remotius eſt, tanto magis eadem imminuitur.

4. Si

3. Si duarum ſtellarum diſtantiæ a terra differant, & utriusque diſtantia apparens a verticæ æqualis ſit, erunt ſinus parallaxium reciproce, ut diſtantiæ a centro terræ.

5. Refractio ſiderum ad horizontem poſitorum omnium maxima eſt, 2do verſus Zenith continuo decreſcit, 3tio locum ſideris attollit.

6. Diametri ſolis apparentes ſervant reciprocam rationem diſtantiarum ſolis a terra.

7. Si ad axem Ellipſis per locum terræ vel planetæ perpendiculum ad excentricum usque circulum continuatum ducatur, & præterea ex puncto orbitæ, quod perpendiculum continuatum attingit, punctoque Ellipſeos, quod idem perpendiculum ſecat ad ſolem & centrum orbitæ lineæ ducantur, fiet: ut pars Ellipſis ad totam vel dimidiam Ellipſim ſimilem rationem ſervet, quam pars excentrici ad totam ve dimidium excentricum.

PROBLEMATA.

1. Lineam meridianam ducere.
2. Altitudinem ſtellæ ſupra horizontem:
3. Altitudinem poli invenire.
4. Determinare quantum ſol aut ſtella aliqua ab æquatore, ſeu Boream, ſeu Auſtrum verſus declinet.
5. Gnomonem conſtituere, ope ejusdem
6. Declinationem ſolis maximam determinare.
7. Methodum exponere, qua diſtantia lunæ a terra, deinde
8. Qua diſtantia ſolis a terra inveſtigetur, demum
9. Quomodo data parallaxi altitudinis cujus-

cunque planetæ ejusdem a centro terræ diſtantia inveniatur.

10. Solis & lunæ diametrum apparentem metiri, &

11. Cognitis diſtantia & ſemidiametro apparente veram eorundem magnitudinem invenire.

12. In hypotheſi terræ motæ in Ellipſi excentricitatem orbitæ telluris invenire.

13. Datis ſemidiametris umbræ & lunæ, una cum lunæ latitudine ſub initium & finem eclipſis, typum eclipſis lunæ deſcribere.

14. Datis deinde ſemidiametris ſolis & lunæ apparentibus, cum latitudine lunæ viſa ſub initium, in medio, & ſub finem typum eclipſis ſolaris delineare.

15. Lunæ & ſolis eclipſim obſervare.

EX ANALYSI.

1. QUid Arithmetica ſpecioſa, quomodo primæ quatuor ejusdem ſpecies, fractiones, regula aurea tractanda?

2. Quare in ſubtractione ſigna mutanda? &

3. Cur in multiplicatione & diviſione diverſa ſigna efficiant —, eadem ſigna efficiant +.

4. Dignitatem unam per aliam ejusdem nominis multiplicare, dividere, & dignitatem quantitatis ad aliam dignitatem evehere.

5. Invenire numerum ejus conditionis, cujus pars dimidia cum tertia & quarta parte hunc ipſum numerum unitate ſuperat.

6. Dentur milliaria, quæ viator aliquis intra

diem

diem conficit, præterea conſtent dies, qui effluxerunt a tempore incepti itineris? quæritur intra quot dies viator quidam alius priorem aſſequatur, poſito quod quotidie certum milliarium numerum conſiciat? ſi vero 2do

7. Detur iter diurnum alicujus viatoris, una cum tempore, quod ab initio itineris elapſum eſt inveniri, poterit iter diurnum ab altero viatore conficiendum, ut in dato tempore priorem aſſequatur. Si 3tio

8. Detur intervallum duorum locorum, ex quibus eodem tempore duo viatores egrediuntur, una cum itinere diurno utriusque, inveniri poterit tempus, quo ſibi mutuo occurrent.

9. Dato precio unius menſuræ vini, invenire, quantum aquæ admiſceri debeat, ut una menſura dato alio pretio minore divendi queat.

10. Si vero datur pretium vini præſtantioris, & pretium vilioris, determinari poterit quantitas vilioris præſtantiori commiſcendi, ut dato aliquo pretio medio divendi queat.

11. Naturam circuli invenire, quæ in eo conſiſtit, ut quadratum ſemiordinatæ ſit æquale rectangulo ex axe in abſciſſam, dempto quadrato ejusdem abſciſſæ.

12. Natura Parabolæ ea eſt, ut quadratum ſemiordinatæ æquale ſit rectangulo ex abſciſſa in Parametrum. Unde conſequitur 1mo

13. Parametrum æqualem eſſe quadrato ſemiordinatæ diviſo per abſciſſam. 2do

14. Semiordinatam æqualem eſſe radici quadratæ ex facto Parametri in abſciſſam. 3tio

15.

15. Abſciſſam æqualem eſſe quadrato ſemiordinatæ diviſo per Parametrum. 4to

16. Quadrata ſemiordinatarum inter ſe eſſe, ut earum abſciſſas.

17. Parabolam delineare, in qua.

18. Diſtantia foci a vertice æqualis eſt quartæ Parametri parti.

19. Si ex foco Parabolæ ad quodvis ejusdem punctum linea recta ducatur, atque ex hoc puncto ſemiordinata ad axem demittatur, erit recta ducta æqualis abſciſſæ, ſimul & quartæ Parametri parti.

20. Tangentem ad datæ Parabolæ punctum ducere.

21. Dato ſpeculo parabolico focum invenire.

22. Si ad quodvis Parabolæ punctum radius axi parallelus incidat, reflectetur in focum.

23. Ellipſis natura in eo conſiſtit; ut quadratum ſemiordinatæ æquale ſit rectangulo ex Parametro in abſciſſam, dempto alio rectangulo, quod ſit ex abſciſſa in quartam proportionalem ad diametrum, Parametrum, & abſciſſam.

24. Area Ellipſis eſt ad aream circuli (cujus diameter eſt axis major Ellipſeos) ut minor dimidius axis ad dimidium majorem.

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 13 03 12 10 007 6